

4
HOLLAND
TÜRKİYE
○

4
WELKOM
HOŞ GELDİNİZ

○ 4
INSPIREER
ILHAM ALALIM
○

○
RESPECT
SAYGI ○
4

4 ○
SAMENWERKING
İŞBİRLİĞİ
○

4
SPORT
SPOR

4
VERRAS
ŞAŞIRTALIM ○
○

4 ○
DEBAT
TARTIŞALIM
○

○
ONTDEK
KEŞFEDELİM
4

PIONIER
ÖNCÜ
4

4
VERBONDENHEID
BAĞLANTILIK
○

○
HISTORIE
TARİH
4

4
DIPLOMATIE
DIPLOMASI

○
DANS
DANS
4

4
TOEKOMST
GELECEK

4
SPEEL
OYNAYALIM
○

○
VRIENDSCHAP
DOSTLUK
4

4
MUZIEK ○
MÜZİK
○

4
○ VERRAS
ŞAŞIRTALIM
○

○
FESTIVAL
FESTIVAL ○
4

4
TÜRKİYE
HOLLAND
○

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Ingrid van der Vlis	4
Paul Spies	8
Nazan Ölçer	12
Ben van de Vrie	16
Ineke Smits	20
Gijs Stork	24
Lily Sprangers	28
Jerome Symons	32
Özgül Yavuz	36
Mathias Lehner	40
Ipek Sur	44
Bahadır Ateş	48
Nicoleta Mitut	52
Ton Wagemans	56
Aysel Kaya	60
Sarkis	64
Nur Ger	68
Cees de Graaff	72
Fidan Ekiz	76
Colofon	80

Zodra bekend was dat in 2012 er een Nederland-Turkijejaar zou komen, gingen in Nederland ministeries, bedrijven, culturele en maatschappelijke organisaties en individuele partijen aan de slag. Gemeenten ontwikkelden programma's en steunden talloze initiatieven. Maar ook scholen, buurthuizen, studentenverenigingen, en nog vele anderen initieerden tal van activiteiten. Bestaande contacten in Turkije werden aangehaald, nieuwe contacten werden gelegd.

De kracht van **NLTR400** zat in het onverwacht grote vliegwieleffect dat ontstond. Het waren de talloze initiatieven uit de samenleving die de basis legden onder dit bilaterale jaar.

'Laten we 400 portretten van Nederlanders en van Turken op de website plaatsen', was daarom het voorstel van Cees de Graaff, directeur van SICA Dutch Centre for International Cultural Activities. Daarmee was het idee voor dit boekje geboren. Marjanne de Haan van het Turkije Instituut begon, met steun van Noortje Schmit, een portrettenreeks op de website van **NLTR400**.

Maandelijks zijn Nederlanders en Turken geïnterviewd. Sommigen werkten, ieder vanuit hun eigen land, aan een gezamenlijk project, anderen hadden hun eigen activiteiten, maar allen waren actief betrokken bij **NLTR400**. Het zijn portretten van zakenlieden, van kunstenaars, van museumdirecteuren, van de voorzitter van de werkgroep Turkije van de Dutch Trade Board en van de directeuren van het Turkije Instituut en de SICA. Het is een selectie. Er hadden evenzovele andere portretten kunnen staan. Als u de interviews leest, dan begrijpt u waarom er een Nederland-TurkijeJaar was. Wat de geïnterviewden ons vertelden is uiteraard hun eigen verhaal. Wat zij gemeen hebben is de dynamiek die ze uitstralen. En daarmee staan ze symbool voor al diegenen die vol enthousiasme en inzet aan dit jaar hebben gewerkt. Velen geven aan dat hun projecten niet ophouden aan het einde van 2012. Ze zijn gericht op continuïteit. En dat is precies wat met het Nederland-Turkijejaar werd beoogd.

Geeskelien Wolters
Speciaal Vertegenwoordiger
NLTR400 / Nederland-Turkije 400 Jaar
Ministerie van Buitenlandse Zaken

INGRID VAN DER VLIS

4

'Cornelis Haga was een hele gewone 17e-eeuwer. Het was een ondernemend type, maar dat past wel in de tijd', vertelt zijn biograaf Ingrid van der Vlis. De historica schreef, in opdracht van de Gemeente Schiedam en samen met Hans van der Sloot, een biografie over de eerste Nederlandse ambassadeur in het Osmaanse Rijk.

'Haga had het tij in zekere zin mee: hij werd volwassen in een tijd dat de Republiek dat ook werd.' Er is weinig informatie over Haga zelf bekend. 'Maar hij was wel meer dan een figurant van de geschiedenis', aldus Van der Vlis. 'Hij ging als 32-jarige op diplomatieke missie naar Zweden en hij was als jongeman al een keer in

het Osmaanse Rijk geweest – dat is bijzonder. Alleen al vanwege de afstand: je was in die tijd drie maanden onderweg. In 1612, op zijn 34ste, was hij een betrekkelijk ervaren jurist.'

Speelde die ervaring een belangrijke rol in de onderhandelingen in Istanbul? 'Als je het hem zelf zou vragen, zou hij zich uiteraard een sleutelpositie toedichten!', lacht Van der Vlis. "'De capitulaties, het onderhouden van de betrekkingen met het hof, het vestigen van een ambassade, dat was niet niks. Maar het initiatief lag bij de Osmaanse sultan, die de Republiek uitnodigde om een gezant te sturen.' Dat had in de eerste plaats strategische redenen. De Republiek viel op als zeemacht

en dus als een aantrekkelijk bondgenoot in de toentertijd gevaarlijke Mediterrane wateren.

Hoe doe je onderzoek naar een 17e-eeuwer? Liet Haga memoires na? Van der Vlis: 'Nee, maar Haga schreef tijdens zijn verblijf in Istanbul wel veel brieven aan de Staten-Generaal.' Dat was in feite zijn werkgever, dus hoewel het een mooie bron is, moet je kritisch zijn. 'Zeker op die afstand zal hij niet altijd de waarheid hebben verteld.' Brieven van andere am-

In die tijd werden nieuwe zeeroutes uitgezet, naar de Oost, naar West-Indië en ook de Levant.

bassadeurs – Engelsen, Fransen en Italianen – zijn een goede aanvulling en daarin wordt Haga ook wel eens genoemd. Zijn collega-ambassadeurs vonden hem een ijdele man. 'Je moest je wel rijk en belangrijk voordoen om mee te tellen in Constantino-

pel, maar over Haga werd wel eens wat denigrerend gedaan. Hij droeg bijvoorbeeld een volle baard, volgens de toenmalige mode aan het Osmaanse hof. Eenmaal terug in de Nederlanden liet hij die baard overigens staan, al was dat hier volstrekt ongebruikelijk.' Op de lijkstatie van stadhouder Frederik Hendrik uit 1647 staat ook Cornelis Haga, die inmiddels president van de Hoge Raad was. 'Hij is als enige herkenbaar, vanwege die baard!'

Europeanen leefden in Istanbul in hun eigen wereld, in de wijk Galata. Van der Vlis: 'De Osmaans-islamitische en Europees-christelijke wereld mengden niet, maar de islam werd niet als een bedreiging gezien. In de Republiek werden de religieuze tegenstellingen juist steeds scherper. Katholieken stonden tegenover protestanten, de oorlog met Spanje werd voortgezet.' Het was in Nederlands belang dat het Osmaanse Rijk geen vrede sloot met Spanje. 'Wat dat betreft werd in Galata de Europese politiek op de vierkante kilometer uitgevochten. Maar 's avonds wel met elkaar eten, want ook voor hun vertier waren de Europeanen op elkaar aangewezen.'

Het belang van de betrekkingen met het Osmaanse Rijk was betrekkelijk: de verwachtingen voor de Levantse handel kwamen nooit helemaal uit. In die tijd was ook net de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC) opgericht, gevolgd door de Westindische Compagnie (WIC). 'De VOC is uiteindelijk *booming business* geworden. In de Levant was het ongewisser. De Middellandse Zee was het terrein van piraten, schepen moesten zwaarbewapend op pad.' Dat ging vanwege de Nederlandse overmacht in Oost-Indië makkelijker. Nederlandse handelaars zaten bovendien vooral in Izmir (toen Smyrna) en niet dichtbij in Istanbul.

Is Van der Vlis iets in het bijzonder bijgebleven over Haga? 'Hij heeft zoveel gedaan! Het was niet een kwestie van 'gezant komt, gezant gaat'. Zo onderhield hij geldstromen naar het hervormingsgezinde Transsylvanië om te voorkomen dat Spanje vrede sloot met het Osmaanse Rijk en verleende hij steun aan een Bijbelvertaling in het Grieks.' Als eerste ambassadeur heeft hij bovendien een stempel gedrukt op de beeldvorming over het Osmaanse Rijk in Nederland. 'Haga had een groot

netwerk onder Turkse gezagdragers en ontving veel bezoek. Als liefhebber van Arabische geschriften had hij zo een sleutelrol in de werving van Arabische geschriften voor de collectie van de Leidse universiteit.'

Ingrid van der Vlis is historica. In opdracht van de Gemeente Schiedam schreef zij, samen met Hans van der Sloot, *Cornelis Haga (1578-1654). Pionier en diplomaat in Constantinopel*. De Schiedamse jurist was in 1612 de eerste Hollandse gezant aan het Osmaanse hof in Istanbul, waar hij verbleef tot 1639.

Cornelis Haga

4

PAUL SPIES

'Het pionieren staat centraal'. Directeur Paul Spies klinkt bevlogen als hij het 400 Jaar-programma in zijn Amsterdam Museum toelicht. 'Wij reisden in de 17^e eeuw naar het toenmalige Osmaanse Rijk voor het avontuur, voor de handel en voor een beter bestaan. Datzelfde geldt voor de Turkse mannen die in de jaren 60 naar Nederland kwamen. Dat waren echte avonturiers. Het is heel wat om huis en haard achter te laten en je, zonder de taal te spreken, in een onbekend land te vestigen. We hebben het over helden.'

Op 17 april openen koningin Beatrix en de Turkse president Abdullah Gül de tentoonstelling *De Kamer van de Levantse*

Handel, over de vroege geschiedenis van de Turks-Nederlandse betrekkingen. De replica van de 17e-eeuwse handelskamer vormde het hart van het gevarieerde programma over NLTR400. Vanaf 18 april was ook de fototentoonstelling *Nederlandse Pioniers in Turkije* te zien en waren in de historische Regentenkamer diverse bijzondere outfits te bewonderen van het Turkse modelabel Dice Kayek, *Istanbul Contrast*.

Over contrast gesproken: de modetentoonstelling was een last-minute toevoeging. 'Tijdens de opening van *De Levantse Handel* in het Pera Museum (partner van Amsterdam Museum in Istanbul) in januari werd ons aangeboden om een aantal stukken van Dice

Kayek tentoon te stellen.' De ontwerpers, twee zussen, laten zich inspireren door het historisch erfgoed van Istanbul en Turkije. 'Dat sluit mooi aan bij onze historische modecollectie, maar het was wel

'Arbeidsmigranten uit Turkije waren avontuurlijke pioniers'

erg kort dag.' Het illustreerde wat Spies betreft het verschil tussen de Nederlandse en Turkse aanpak. 'Op het laatste moment is in Turkije alles mogelijk.' Hij roemt de samenwerking met het Pera Museum. 'Zo'n museum is particulier bezit en goed georganiseerd. Er is veel slagkracht. Maar waar wij alles voorbereiden en niets aan het toeval overlaten, moesten daar de zalen nog geleverd worden toen we met de stukken aankwamen. Twee dagen voor de opening was er nog een redactievergadering over het voorwoord van de catalogus! Een dag later was alles tot mijn stomme verbazing klaar, lag er een heel mooi boek en waren kosten noch moeite gespaard. Het

is een informele, improviserende handelswijze, maar het werkt wel.' Spies is trots op de Amsterdamse connectie met de viering van 400 jaar betrekkingen. 'De geschiedenis van de Levantse handel is een typisch Amsterdams fenomeen dat tot de verbeelding spreekt.'

De Kamer van de Levantse Handel was in de 17e eeuw gevestigd in het Stadhuis (het huidige Paleis op de Dam), terwijl de directies van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en West-Indische Compagnie (WEC) elders in de stad hun kantoren hadden.

'Deze club zat echt als een soort van hoofdafdeling in het Stadhuis, dichtbij het stadsbestuur. De kamer was ook prachtig ingericht. Het geeft aan welk belang werd gehecht aan de relatie met het Osmaanse Rijk. Op schilderijen van de Dam uit die tijd zie je ook altijd Osmaanse figuren, als enige vreemde nationaliteit.'

Het verleden is in het Amsterdam Museum nadrukkelijk verbonden met het heden. Naast *Nederlandse Pioniers* opende na de zomer *Turkse Pioniers in Amsterdam*, waarvoor het Amsterdam Museum de verhalen van de eerste generatie migranten vastlegde. 'Als je de spiegel omdraait, kijken we

naar de Turken die in de vorige eeuw naar Nederland kwamen. Wij mogen ons misschien op de borst slaan vanwege onze avontuurlijke handelsgeest, dat mogen die mannen ook.'

Wat verwacht Spies te hebben bereikt met de aandacht voor de geschiedenis van de Turks-Nederlandse betrekkingen? 'Ik hoop dat het pionierschap, de rode lijn in de tentoonstellingen, bezoekers heeft geïnspireerd om met andere ogen te kijken naar de personen die we altijd hebben gezien als zielige gastarbeiders.' Ook hun land van herkomst is rap veranderd. 'Turkije is allang niet meer de zieke man van Europa, zoals het in de 19e eeuw werd genoemd. Het land heeft een vitaliteit waar wij een puntje aan kunnen zuigen.'

In Nederland overheersen meewarigheid en een gebrek aan respect jegens Turkije, aldus Spies, terwijl de geschiedenis een heel ander verhaal vertelt. 'Wij moeten er trots op zijn dat we zulke oude, sterke banden hebben en laten zien dat we dit land altijd met respect hebben bejegend. Ik geef je op een briefje dat we in toenemende mate verder willen

met Turkije. Er zijn historische en moderne redenen voor waarom uitgerekend wij daar succesvol in kunnen zijn. En als ik iets gemerkt heb in de samenwerking met onze partner is het dat de interesse meer dan wederzijds is.'

Paul Spies is directeur van het Amsterdam Museum

4

NAZAN ÖLÇER

'Rembrandt was zeer succesvol!' Nazan Ölçer blikt tevreden terug op de grote tentoonstelling *Rembrandt & His Contemporaries*. Een bijzonderheid in Turkije, waar niet eerder zoveel 17e-eeuwse Nederlandse schilderkunst te zien was. 'Elke dag stonden er lange rijen met complete gezinnen en waren de zalen vol. Ook voor de randprogramma's, zoals een lezingenserie over bijvoorbeeld 17e-eeuwse muziek, films over schilderkunst en het beroemde Nederlandse licht, was veel interesse.'

Ölçer is directeur van het gerenommeerde Sakip Sabancı Museum in Istanbul, fraai gelegen aan de Bosporus. Het museum maakt sinds de opening in 2002

naam met zowel de eigen collectie als projecten met buitenlandse musea. Zo was de Rembrandt-tentoonstelling een coproductie met het Rijksmuseum.

'Ik ken de huidige directeur van het Rijksmuseum Wim Pijbes al heel lang, dus dat contact was niet nieuw', vertelt Ölçer. 'Maar als je voor het eerst een samenwerking aangaat en bovendien in het kader van zoiets als een statelijke viering, moet je voorzichtig te werk gaan. Ook in de keuze van wat je tentoonstelt. Grote musea werken vaak met een vast pakket dat ze uitlenen en ik ben blij dat het Rijksmuseum ook toestemde in het uitlenen van speciaal voor Istanbul geselecteerde stukken.' *Rembrandt* werd direct gevolgd

door *Cobra – 1000 Days of Free Art*, een overzichtstentoonstelling met werk uit het Amstelveense Cobra Museum. ‘Kunst uit de 20e eeuw: dat was echt een frisse wind voor ons museum en het Turkse publiek’ memoreert Ölçer enthousiast. ‘Sommige namen van schilders kenden mensen wel, maar in Turkije was Cobra als kunststroming nog onbekend.’ Voor de museumdirecteur zelf is Karel Appel een favoriet. ‘Hij was een van de sleutelfiguren van de twintigste-eeuwse kunst en ik vond het heel bijzonder dat zijn werk in Istanbul te zien was.’

‘Wij hebben, juist als privé-instelling, een maatschappelijke rol.’

De museumdirecteur kent de Nederlandse kunst goed. ‘De Nederlandse geschiedenis kent zoveel belangrijke kunstenaars. Ik kom al ruim 30 jaar regelmatig in Nederland om de goede musea

en tentoonstellingen te bezoeken.’ Voelt ze zich verbonden met Nederland? ‘Ja, al kan ik moeilijk uitleggen waarom. Misschien de vrije geest, de open houding van de mensen in het algemeen. De Nederlanders zijn altijd grote reizigers geweest, emigranten.’

Het Sakip Sabancı Museum was een belangrijk podium voor Nederland-Turkije 400 Jaar. Logisch, vindt Ölçer: ‘Wij hebben, juist als privé-instelling, een maatschappelijke rol.’ Zo presenteert het museum eind 2012 een tentoonstelling over Thessaloniki, de Griekse stad die tot 1912 deel uitmaakte van het Osmaanse Rijk. ‘Een pijnlijke periode uit de recente geschiedenis die nog vers in het geheugen ligt’, aldus Ölçer. ‘Vergeet niet dat we deel uitmaken van Sabancı Universiteit, die bekend staat om haar bijzondere benadering van dergelijke gevoelige thema’s. Als niemand anders het doet, vind ik dat wij het moeten doen.’ Anders dan in Nederland zijn particuliere kunstinstellingen in Turkije eerder regel dan uitzondering. De terugtrekkende beweging van de overheid in de Europese museumwereld baart Ölçer echter zorgen. ‘De instellingen staan er alleen voor en ik zie dat het

veld steeds commerciëler wordt. De collecties zijn het kapitaal en daar moet zo goed mogelijk mee gehandeld worden.’ Ölçer vindt het een kwalijk uitgangspunt. ‘Als reizende tentoonstellingen in belangrijke mate bijdragen aan het imago van een land, zou het primair een verantwoordelijkheid van de overheid moeten zijn om zorg te dragen voor cultureel erfgoed.’

‘Cobra is een frisse wind in Turkije’

Ook daarom is een bilaterale manifestatie als Nederland-Turkije 400 Jaar belangrijk. ‘Het is goed om stil te staan bij wat we delen’, zegt Ölçer. ‘Plotseiling woei er een frisse wind en was er veel gezamenlijke aandacht voor Nederland.’ NLTR400 is een katalysator geweest. ‘Persoonlijk wilde ik al langer een tentoonstelling als *Rembrandt* en de viering heeft dat mogelijk gemaakt, net als de samenwerking met het Cobra Museum. Dat geldt ook voor andere Turkse musea.’ In

Nederland zou Ölçer graag nog eens een brede overzichtstentoonstelling van Turkse kunst en cultuur laten zien. ‘Maar zo’n tentoonstelling heeft geen bilaterale viering nodig, dat kan juist ook goed erna!’

Nazan Ölçer is directeur van het Sakip Sabancı Museum in Istanbul.

4

BEN VAN DE VRIE

Ben van de Vrie komt graag in Turkije. 'Ik vind het een interessant en prettig land waar een ondernemende sfeer heerst. De cultuur en de manier van organisatie zijn heel inspirerend.'

De afgelopen jaren was Van de Vrie er zo ongeveer wekelijks. Zijn werkgever ING nam in 2007 de Turkse Oyak Bank over, die als ING Bank Turkey inmiddels ruim 300 vestigingen heeft - de welbekende oranje leeuw maakt sindsdien ook in Turkse steden deel uit van het straatbeeld. Als lid van de board of directors is Van de Vrie nauw betrokken bij ING Bank Turkey. Daarnaast is hij voorzitter van de werkgroep Turkije van de Dutch Trade Board (DTB), een overlegorgaan van overheid en

bedrijfsleven. Van de Vrie is een ware schakel tussen Nederland en Turkije, mag je wel stellen. Op welke manier is hij betrokken bij Nederland-Turkije 400 Jaar?

'Vanuit de DTB zetten we in op een van de doelstellingen van de viering, namelijk handelsbevordering, maar ook het aanbieden van goede en heldere publiciteit over de economische mogelijkheden in Turkije. We streven ernaar om de beeldvorming over Turkije naar een hoger plan te tillen.' Dat is nodig, vindt Van de Vrie, want in Nederland overheerst een beeld dat de Turkse zakencultuur geen recht doet. 'De kwaliteit van organisaties en bedrijven is hoog. Turkse bedrijven passen zich door de dynamiek van een opkomende

economie veel sneller aan, zijn alerter op verandering dan we in West-Europa gewend zijn. Van de Turkse ondernemersdynamiek kunnen wij nog veel leren. Turkije heeft bovendien een hubfunctie en is de verbinding met de omliggende landen.' ING had in zowel Turkije als Nederland een prominente rol in NLTR400. 'We deden actief mee, met business seminars

'Van de Turkse ondernemersdynamiek kunnen wij nog veel leren'

en de sponsoring van tentoonstellingen, in de eerste plaats natuurlijk de Gouden Eeuw-tentoonstelling in het Sabanci Museum in Istanbul. Het is goed voor ING om haar activiteiten in Turkije onder de aandacht te brengen van het Nederlandse publiek.'

Is Van de Vrie in de aanloop naar het Nederland-Turkijejaar iets in het bijzonder bijgebleven? 'Het verschil van aanpak. Nederlanders beginnen heel vroeg met plannen, de Turkse partners zijn

dan nog lang niet in beweging. Dat bleek vooral tijdens de voorbereidingen voor de Sabanci-tentoonstelling. Denk je dat je eruit bent en dan duiken er opeens nog allerlei details op. Het duurt tijden voordat deals helemaal uitgekristalliseerd zijn. Persoonlijke relaties zijn daarin ongelooflijk belangrijk.'

Hoe hoger in de boom hoe beter. 'Je hebt mensen uit de top nodig om het allemaal van A naar B te brengen.'

Wat hoopte Van de Vrie in NLTR400 te bereiken? 'In de eerste plaats dat de beeldvorming over en weer bijgesteld wordt. Turkije is nog relatief onbekend in de Nederlandse zakenwereld, andersom is Nederland meer dan een haven en tulpen. Ons land beschikt over technologische expertise die kan bijdragen aan de exportpositie van Turkije, zoals goede ingenieurs en complete productielijnen die je zo in Turkije kunt opleveren, niet alleen voor de agrarische sector. Dat bereik je door mensen met elkaar in contact te brengen en bestaande contacten te verdiepen. Ik merk zelf al het verschil van de intensieve samenwerking van de afgelopen tijd, heb mijn netwerk enorm

uitgebreid. En ten slotte natuurlijk business! Immers: van contact naar contract.'

Ben van de Vrie is ING Global Head Mid Corporate Clients

4

INEKE SMITS

Filmtheater LUX in Nijmegen organiseerde in september een workshop voor Nederlandse en Turkse filmmakers. Opdracht: maak in duo's een kortfilm in Nijmegen en Gaziantep. Sinds 2006 heeft Nijmegen een stedenband met de Turkse stad. Doorgewinterde filmmaker Ineke Smits begeleidde de groep van tien in beide landen.

Smits heeft zo haar eigen geschiedenis met Turkije. 'Ik ben dé Nederlandse Gouden Tulp-winnaar!' Voor haar eerste speelfilm *Magonia* won ze in 2002 de prijs voor de Beste Film op het filmfestival van Istanbul. De oorkonde prijkt aan de muur in haar kantoor in Rotterdam. 'Ik was in gezelschap van alle-

maal beroemde heren die een Lifetime Achievement Award kregen. Het was echt onverwacht.' Nerveus was ze ook. 'In de film zit een mullah die met zijn slechte stem iedereen de moskee uit jaagt. Tot mijn opluchting ontging de ironie het publiek niet: de zaal bulderde van het lachen.' In de jaren erna was Smits een paar keer jurylid op Turkse filmfestivals en inmiddels kent ze Turkije goed – al kent ze buurland Georgië nog beter. 'Dat is echt mijn tweede thuisland. Van daaruit kijk ik eigenlijk ook naar Turkije.' De verwantschap tussen de buurlanden is groot: 'De sfeer in Istanbul en Tbilisi, het eten, de muziek. Dus ik voel me enorm thuis in Turkije.' Als adviseur van het Hubert Bals Fonds, het filmfonds

van het Internationale Rotterdam Filmfestival, volgt Smits ook de rappe ontwikkelingen in de Turkse filmwereld. 'Er zijn steeds meer Turkse aanvragen, echt gigantisch veel. Maar ook de kwaliteit van de projecten wordt steeds beter.'

De filmworkshop kwam via de Nijmeegse filmwerkplaats DZIGA op haar pad. 'Het was wel een avontuur. Ik wist niet wie de deelnemers waren of wat voor praktische ondersteuning we konden verwachten, en was net als de deelnemers nog nooit in Gaziantep geweest.' Bovendien ligt Gaziantep dichtbij de onrustige grens met Syrië. 'Ik heb het behoorlijk à l'improviste gedaan. Net als bij alle workshops die ik geef, probeerde ik me op te stellen als iemand die net iets meer ervaring heeft. Er is wel een aantal ijkpunten waar ik aan vasthoud. Maar zij moesten het doen.'

Hoe was de aankomst in Gaziantep? 'Het was er heerlijk, lekker warm! Wat ik zelf heel prettig vond aan Gaziantep: het is een hele gewone Turkse stad. Behoorlijk groot, maar er is gewoon niet zo veel. Voor een filmmaker is dat geweldig omdat je direct het echte leven vindt en niet door een schil

van toerisme heen hoeft.' De filmmakers werden gastvrij ontvangen. 'Zo lukte het een team om bij een familie binnen te komen, en sprak een ander team uitgebreid met alle moskeebezoekers.' De sfeer was ontspannen. 'Mensen waren heel erg bij dat we er waren. In Amsterdam of Istanbul moet je veel harder knokken.'

'Ik voel me enorm thuis in Turkije'

De groep was te gast op de universiteit van Gaziantep. 'Een gigantische universiteit!' Smits ontmoette de rector en gaf er onder meer een lezing aan studenten van de filmafdeling. De taalbarrière was soms lastig te overbruggen – het verklaart ook waarom er geen deelnemers uit Gaziantep zelf waren. 'Dat vond ik wel heel erg jammer, omdat de impact voor de mensen in Gaziantep beperkt is. We hebben nu weinig terug kunnen geven.' Ook de grote afstand is daar debet aan. 'Ik weet het van Georgië, je moet ter plaatse zijn om dingen te regelen. Dus ik begrijp wel dat veel projecten in het kader van

Nederland-Turkije 400 Jaar in Istanbul plaatsvinden', aldus Smits. Ondanks de taalkloof raakte een van de docenten van de filmafdeling gegrepen. 'Ze sprak geen woord Engels, maar ze kwam er toch bij zitten omdat ze wat wilde opsteken van de workshop.'

In Nijmegen werd de tweede week van het programma afgesloten op het *Leven langs de Grens*-filmfestival in LUX. Het resultaat, vier korte films, is opvallend goed, gezien de korte tijd. Een volle zaal genoot van de bijzondere première: zoals een poëtisch filmpje over het mooiste moment van de dag van bijvoorbeeld een Nijmeegse kapster en een bakker in Gaziantep. Of de vermakelijke belevenissen van de Nijmeegse Mirjam die zich op bezoek bij een traditioneel Turks gezin afvraagt of ze gelukkiger was geweest als strenge moslima. Hoe kwamen de onderwerpen eigenlijk tot stand? Smits: 'Er waren van tevoren wel thema's vastgesteld, maar die waren zo breed, daar was geen tijd voor. Je moet het simpel houden.' Bovendien, niet alleen het eindresultaat geldt. Het kleine en het individuele, dat telt. 'Het gaat vooral om het proces: dat die mensen met elkaar

gewerkt hebben, dat ze hebben rondgekeken in een provincie stad in Turkije. Het is een ongelooflijk intensieve ervaring voor de deelnemers geweest.'

Ineke Smits is filmmaker

GIJS STORK

Gijs Stork is van huis uit kunsthistoricus en werkte lang als uitgever. Een paar jaar geleden verschoof hij zijn werkveld van kunstboeken naar de driedimensionale wereld van kunst, mode en design. Samen met compagnon Manon Schaap organiseerde Stork in juni 2012 SALON/Istanbul, een creatieve route en multidisciplinaire workshop ineen voor kunstenaars, designers en publiek op diverse locaties in Amsterdam. Op 13 oktober opende de Turkse pendant in Istanbul.

'Ik ben twee jaar geleden op uitnodiging van het Nederlandse Consulaat-Generaal voor het eerst in Istanbul geweest om de mogelijkheden voor een Turks-

Nederlandse SALON/ te verkennen', vertelt Stork. SALON/ onderscheidt zich van reguliere tentoonstellingen door de focus op het proces te leggen in plaats van op het eindresultaat. 'Een witte ruimte met schilderijen aan de muur vind ik niet zo interessant. Waar gaat het nou eigenlijk over? Niet zozeer over waarom dit een T-shirt is geworden, maar: waarom ben je T-shirts gaan maken?'

'SALON/Istanbul bestaat eigenlijk uit drie projecten. In maart gingen we met tien ontwerpers naar Istanbul voor een workshop en dat mondde uit in SALON/Istanbul in Amsterdam in juni. In oktober zijn we weer naar Istanbul gegaan om op 30 locaties het werk van zo'n 90 ontwer-

pers te laten zien, als onderdeel van de IKSVD Design Biënnale Istanbul.' De officiële aftrap werd gegeven op de Clipper Stad Amsterdam, het vlaggenschip van de Gemeente Amsterdam dat aanmeerde naast het Istanbul Modern museum en deel uitmaakte van het burgemeestersbezoek van Amsterdam en Rotterdam.

Stork kwam in 2010 voor het eerst in Istanbul. Wat valt hem, na twee jaar intensieve samenwerking met Turkse partners, op aan de Turkse designwereld? 'Tijdens de workshop in maart werd al snel duidelijk dat Turken vooral aan het eindresultaat denken. Ze gaan meteen van A naar Z, terwijl wij nog nadenken over het concept en alles van alle kanten willen bekijken. De studenten raakten gefrustreerd: we hebben niks gemaakt! Maar ze zijn wel een ervaring rijker.' Anderzijds: 'Wij doen te lang over het nemen van beslissingen, zij gaan juist snel, zijn ook heel praktisch. Turkije is natuurlijk echt een productieland. Sowieso is alles privéged in Turkije.' Overheidssteun voor de creatieve sector zoals in Nederland ontbreekt, waardoor het creatieve proces meestal ondergeschikt is aan productie

en kostenefficiëntie. Het Turkse bedrijfsleven heeft wel steeds meer aandacht voor Turks design. Neem bijvoorbeeld jeansmerk Mavi dat in elke winkel T-shirts met Osmaansachtige prints verkoopt. 'Ja, Mavi is interessant, dat bedrijf investeert behoorlijk in Turks ontwerp, tot over de grens.' Het succes van die zogeheten Ottomania slaat overigens niet bij

'Mensen gunnen elkaar wat, dat vind ik heel mooi'

iedereen aan. Een van de Nederlandse workshopdeelnemers had onderzoek gedaan naar 'ebru', een traditionele schildertechniek. 'Daar wilde hij in Istanbul iets mee doen, maar de studenten wilden niet: dat is stom, dat doet mijn oma.'

Wat denkt de Istanbulse designwereld van Nederland? 'Mensen zijn ontzettend blij dat je komt en iets brengt. Ik merkte wel dat mensen in deze wereld een beetje moe zijn van alle Nederlandse projecten dit jaar.' Het onlangs

gelanceerde Dutch Design Desk roept dan ook vragen op, weet Stork. 'Prima als je je ontwerp hier laat maken, maar hoezo moeten Nederlandse ontwerpers hier komen werken? SALON/ is echt gericht op samenwerking, dat maakte wel verschil.' SALON/ komt niet voor het eerst in het buitenland, maar was ook op Aruba en in Kaapstad, en gaat naar Buenos Aires. Is de match tussen Turkije en Nederland een unieke? 'Een project moet vooral zinvol zijn, vind ik. Wat klopt bij elkaar? We werken graag samen met lokale mensen, dat maakt het interessant.' Meer in het algemeen is een project in een opkomende economie als Zuid-Afrika of Turkije zeker een goede match. 'Je merkt in die nieuwe economieën dat dingen heel snel gaan, en dan is het juist heel fijn dat wij daar als een vertragende factor in gaan zitten.'

En passant stelde Stork zijn beeld van Turkije in positieve zin bij. 'Je ziet een heel andere kant van het land.' Hij nam zijn tienerdochters mee om dat te laten zien. 'Al op het vliegveld zeiden ze, hè, dit is zo anders dan ik dacht!' Stork raakte ook geïnspireerd door de saamhorigheid die hij

observeerde. 'Mensen zijn meer op elkaar aangewezen. Je merkt dat ze op ondernemersniveau met elkaar werken, in plaats van zoals wij vooral in ons eentje voortmodderen. Natuurlijk zijn er ook botsende belangen en gedoe. Maar mensen zijn genereuzer, gunnen elkaar wat. Dat vind ik eigenlijk heel mooi. Dat kunnen wij nog niet zo goed.'

Gijs Stork is kunsthistoricus en curator

4

LILY SPRANGERS

Nee, het Turkije Instituut werd vijf jaar geleden niet opgericht met Nederland-Turkije 400 Jaar in gedachten. Sterker nog: 'Toen Erik-Jan Zürcher en ik in 2006 plannen smeedden voor de oprichting van het Instituut, had ik in ieder geval géén idee dat dit er aan zat te komen', zegt directeur Lily Sprangers. 'Een van mijn toenmalige bestuursleden, een voormalig ambassadeur in Ankara, bracht het een keer ter sprake. Dat leek me toen wel iets om met het Ministerie van Buitenlandse Zaken te bespreken.' Die waren geïnteresseerd. 'Dit soort mijlpalen leent zich er immers uitstekend voor om de band te versterken.'

Het Turkije Instituut voerde de coördinatie over de zogeheten maatschappelijke initiatieven in het Nederland-Turkijejaar. Sprangers: 'Juist omdat er voor de viering zo'n brede interesse bestond en het van meet af aan duidelijk was dat én culturele én economische, maar ook maatschappelijke thema's aan bod zouden komen, was enige vorm van coördinatie essentieel.' Ook andere partijen speelden daarin van begin af aan een rol, zoals SICA Dutch Centre for International Cultural Activities die de culturele programmering vanuit Nederland in Turkije overzag. 'Vanuit de overheid kwamen daar uiteraard al snel andere ministeries bij en toen ook vrij rap de steden', vertelt Sprangers. Niet alleen de grote steden. 'Ook

Haarlem bijvoorbeeld, dat was eigenlijk één van de allereerste, omdat daar in 2012 ook 50 jaar 'Turkse Haarlemmers' gevierd zou worden. En ook in Deventer en Schiedam ontstonden al snel initiatieven.'

Het toont wat Sprangers betreft het brede draagvlak aan voor Nederland-Turkije 400 Jaar. Gold dat ook voor Turkse kringen in Nederland? 'Aanvankelijk zeker niet overal', aldus Sprangers. 'We hebben een aantal organisaties ook actief benaderd, anderen hadden bijvoorbeeld via hun directe contacten in Turkije al plannen. In zijn algemeenheid geldt, afgezien van grote culturele instellingen, dat het animo pas in de loop van 2011 echt goed op gang kwam.' Enkele belangrijke uitzonderingen daargelaten natuurlijk, zoals Stichting Kulsan die juist tot de voorhoede behoorde. 'Hun tweejaarlijkse festival *Turkey Now!* zou immers weer in 2012 gehouden worden. Hetzelfde geldt voor theatergezelschap RAST dat een Koerdische versie van Shakespeare's *Hamlet* op de planken wilde brengen.'

Welke motieven hadden organisaties om aan te haken bij

NLTR400? Sprangers: 'Wat Geeskelien Wolters, de speciale vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken voor '2012' van meet af aan uitdroeg, was dat 'aanhakers' konden profiteren van een gemeenschappelijke website, agenda en bijeenkomsten waar over afstemming, timing en gezamenlijke communicatie gesproken werd.' Immers, het risico dreigde dat juist vanwege het

'Velen die dit jaar kennis maakten met Turkije zijn aangenaam verrast door de mogelijkheden van het land.'

grote enthousiasme er allerlei zaken dubbel zouden worden gedaan. 'Dat je op tien plaatsen in het land dansende derwisjen hebt.' Omdat mensen met elkaar om de tafel gingen zitten, ontstond er synergie. 'Dat leverde voor veel initiatieven echt meer-

waarde op', stelt Sprangers. 'Door de bundeling van activiteiten, bijvoorbeeld in de steden, maar ook door samen op te trekken op economisch en op cultureel vlak, zoals de burgemeestersmissie van Rotterdam en Amsterdam in oktober. Dat zorgde gewoon voor een veel grotere impact, ook in publicitair opzicht.'

Is Sprangers iets in het bijzonder bijgebleven? 'Oh nee, daar begin ik niet aan! Dat is een onmogelijke vraag.' De verscheidenheid dan. 'Er waren grote indrukwekkende dingen, zoals in november het optreden van het Koninklijk Concertgebouw Orkest in Istanbul in aanwezigheid van prins Willem-Alexander en prinses Máxima. Of juist kleine, lokale projecten. Zoals Soundtrackcity: je waande je in Istanbul, dankzij een iPod die je van Amsterdam-Noord met de pont over het IJ leidde.' Een kanttekening is ook op zijn plaats. 'Ik denk ook nog vaak aan een paar projecten die niet door zijn gegaan. Daar hebben mensen veel tijd en liefde ingestoken, maar dan bleek het toch niet mogelijk de financiering rond te krijgen. Kan ik soms nog wel van wakker liggen, eerlijk gezegd.'

Het Turkije Instituut zet zich in voor een evenwichtiger imago van Turkije in Nederland. Heeft Nederland-Turkije 400 Jaar daaraan bijgedragen? Stellig: 'Dat geloof ik zeker. Om te beginnen hebben de bezoeken over en weer van de beide staatshoofden, premier Rutte en tal van andere bewindslieden veel publiciteit opgeleverd. Daarnaast zijn er in Turkije en in Nederland honderden activiteiten georganiseerd.' Dat er zoveel gebeurde, is deels te danken aan de bereidheid van het grote bedrijfsleven om te sponsoren en de inzet van bestaande overheidsfondsen. 'Maar vooral aan het doorzettingsvermogen van allerlei clubs en individuen die er echt iets van wilden maken.' Dat enthousiasme duurt voort, verwacht Sprangers. 'Velen die dit jaar kennis maakten met Turkije zijn aangenaam verrast door de mogelijkheden van het land. Voor hen die al met Turkije samenwerkten, zijn de banden versterkt en is het animo om met nieuwe projecten aan de slag te gaan, alleen maar groter.'

Lily Sprangers is directeur van het Turkije Instituut

JEROME SYMONS

Jerome Symons (1949) is beeldend kunstenaar en werkt al sinds jaar en dag in Turkije. De openbare ruimte is zijn werkterrein. Op 6 oktober 2012 opende *Ben de insanım* (Ik ben ook een mens) in Ankara, een kunstproject in een grote parkeergarage in het centrum van Ankara. Aan dit initiatief van Symons droegen Nederlandse en Turkse kunstenaars bij.

'Ben de insanım' is een vervolg op de Çankaya Public Art Manifestation van Nederlandse en Turkse kunstenaars in 2011. Dat was mijn initiatief en ik werkte toen samen met de deelgemeente Çankaya, het hart van Ankara.' **Waarom Ankara? 'Er gebeurt hier weinig op het gebied van kunst in de**

openbare ruimte, terwijl daar wel alle aanleiding voor is. Ankara is een jonge stad waar veel ontwikkeld en gebouwd wordt, een stad die bezig is met een update. Er is wel enig besef van de noodzakelijkheid van kunst in de openbare ruimte, maar nog weinig notie van hoe je dat kunt doen. Tegelijkertijd is er veel talent aanwezig. Op enkele van de belangrijkste universiteiten van Turkije worden hier heel veel jonge mensen opgeleid in alle kunst- en ontwerpdisciplines die te maken hebben met de openbare ruimte.'

'Mijn doel is om tussen alle betrokkenen - de universiteiten, kunstinstellingen, stadsbestuur en publiek - een discussie op gang te brengen over hoe kunst in de

openbare ruimte kan bijdragen aan de ontwikkeling van de stad. Het ultieme doel is een Ankara Public Art Biennial. Daarmee zou de stad zich in Turkije en internationaal kunnen onderscheiden.'

Wat maakt Ankara voor Symons zelf zo bijzonder? 'In 2009 heb ik een houtsculptuur gemaakt voor een plein in het centrum. Toen heb ik vrienden gemaakt en contacten gelegd met het stadsbestuur. Ik zag een gat tussen wat er was en wat er zou kunnen.' Eenvoudig is het niet om iets op gang te brengen in Ankara, waar de scheidslijnen tussen verschillende belangen soms onoverkoombaar lijken. 'Het is een boeiende situatie. Maar ik heb, als buitenstaander, toegang tot allerlei partijen en kan mensen makkelijker met elkaar in verbinding brengen.'

Symons weet waar hij het over heeft. 'Ik kom al ruim 40 jaar in Turkije, ik vind het een heel fijn land.' Hij laat zich zelfs vertegenwoordigen door een galerie in Istanbul. Ook in die stad heeft Symons zijn sporen achtergelaten. Laconiek: 'Een beeld staat naast een vuilniscontainer bij het TRT-gebouw tegenover het Pera Museum; dat zou eigenlijk tien meter

verderop moeten staan.' Het tweede is een zogeheten *Speaker's Point* aan de Bosporus, uitgevoerd in het kader van Istanbul Europese Culturele Hoofdstad 2010.

Hoe kijkt iemand die al zolang in Turkije werkt naar het Nederland-Turkijejaar? 'Turkije heeft nu de reputatie dat het hot is, een brandpunt. Daar trekken mensen naar toe, ik kan me dat goed voorstellen. Tegelijkertijd is de situatie in Turkije niet in alle opzichten even prettig. Dat vergt soms terughoudendheid. Persoonlijk voel ik me erg betrokken en

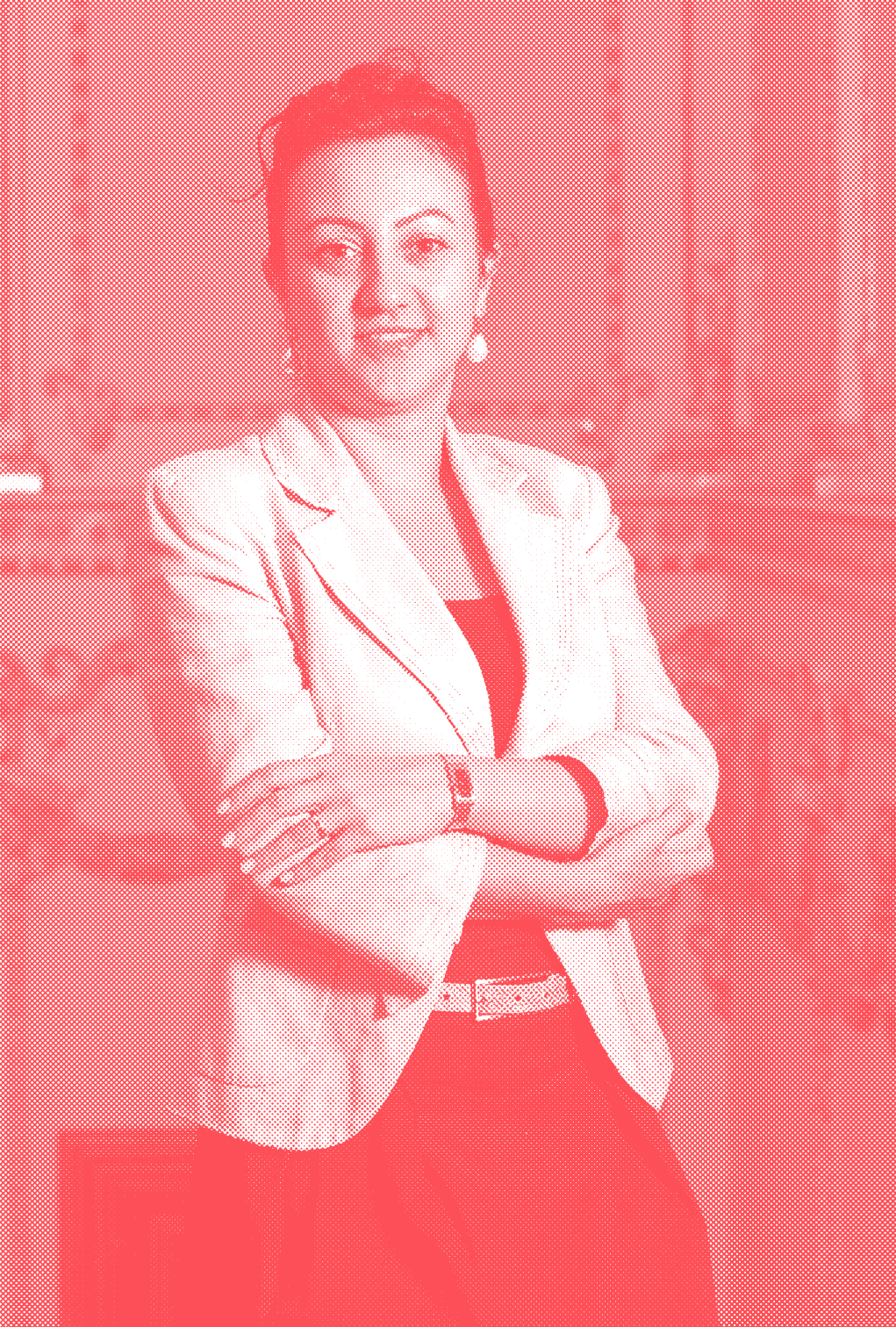
'Als buitenstaander kan ik mensen met elkaar verbinden.'

heb ik ook de behoefte om mee te werken aan het in stand houden van de vrije expressie. Die komt steeds meer onder druk te staan.' Kunstenaars en schrijvers zijn voorzichtig geworden, merkt Symons. 'Tegelijkertijd ontwikkelen ze een talent om toch indirect hun mening te uiten. Ook het publiek is heel wel in staat om indirecte verwijzingen te duiden.'

Op dat vermogen speelt ook Symons in, zoals met zijn project *First Turkish Euro*. In 2010 bracht Symons eigenhandig de Turkse euro uit, in een oplage van 1000 geslagen door de Turkse Staats Munt. Aan de ene kant de vlaggen van Turkije en de EU, aan de andere kant de kaart van Europa, met een vraagteken. Ook hiermee wilde Symons de discussie prikkelen, over Turkije en Europa in dit geval. Hij verspreidde de munten op straat en bij tentoonstellingen in Istanbul, Ankara en ook in Nederland. 'Als iemand toevallig zo'n munt vindt, roept dat vragen op.' Hij is bijna door zijn voorraad heen. De laatste munten worden binnenkort uitgedeeld - aan leden van het Europees Parlement.

En na 2012? Het is de bedoeling om weer een Public Art Manifestation te organiseren in Ankara, maar dan met een internationaler karakter. En in februari exposeert hij in Istanbul. Nederland-Turkije gaat voor Symons gewoon door.

Jerome Symons is beeldend kunstenaar

4

ÖZGÜL YAVUZ

Özgül Yavuz heeft een speciale band met Nederland. Van 2004 tot 2007 was ze cultureel attaché in Den Haag. Vanaf 2010 maakte ze deel uit van een commissie die in opdracht van de Turkse overheid Nederland-Turkije 400 Jaar vanuit Turkije voorbereidde. Wat ze mist van Nederland? 'De musea en tentoonstellingen!'

Als een van de coördinatoren van de voorbereidende commissie had Yavuz in aanloop naar 2012 veel te maken met Nederlandse instellingen. Hoe verliep die samenwerking? 'Ik ben redelijk bekend met de Nederlandse manier van werken, dus ik stond niet voor verrassingen. Maar ik moet zeggen dat Nederlanders in mijn herinnering veel meer van

de langetermijnplanning waren, en nu leken ze meer op ons! Niet last-minute, maar wel flexibeler. Dat maakte het proces makkelijker. We kwamen elkaar in het midden tegen, zagezegd.'

Van tevoren identificeerde de commissie een paar thema's waarop Turkije tijdens 2012 in wilde zetten. Yavuz: 'Ik denk dat de meeste Nederlanders een vrij beperkt beeld hebben van Turkije. We zagen het als onze verantwoordelijkheid om het positieve imago te verstevigen, bijvoorbeeld door hedendaagse artistieke en culturele ontwikkelingen te laten zien. We vonden het belangrijk dat de viering jonge mensen bereikt, ook buiten Amsterdam! We hebben ook veel aandacht

besteed aan het stimuleren van de creatieve industrie in Turkije door projecten op dat gebied te ondersteunen.'

Van de Turkse projecten in Nederland noemt Yavuz enkele persoonlijke favorieten. 'De Dice Kayek modedcollectie in het Amsterdam Museum en het project over Arnavutköy (een deelgemeente van Istanbul) op de Architectuurbiënnale in Rotterdam vond ik erg goed. En ik was heel blij met de twee concerten van het Turks Jeugd Filharmonisch Orkest in september.'

Andersom is Yavuz te spreken over Nederlandse activiteiten in Turkije. 'Het beeld van Nederland in Turkije is over het algemeen positief. De grote Nederlandse tentoonstellingen aan het begin van het jaar hebben veel aandacht gegenereerd: *Sultans*, *Kooplieden*, *Schilders*, de gezamenlijke tentoonstelling van het Pera Museum en het Amsterdam Museum, en natuurlijk de grote Rembrandt-tentoonstelling in het Sakip Sabancı.' Lastig is wel dat Turkije heel erg groot is. 'Toch zijn Nederlandse organisaties erin geslaagd om ook buiten Istanbul zichtbaar te zijn met kwalitatief

goede en relevante projecten, zoals samenwerking tussen universiteiten.'

Als vertegenwoordiger van de Turkse overheid heeft Yavuz ervaring met bilaterale jaren als Nederland-Turkije 400 jaar. 'Bilaterale jaren zijn steeds belangrijker geworden als instrument voor cultureel beleid. Een jaar lang focussen op een land is veel efficiënter en inhoudelijker', vindt Yavuz. 'Een los concert is leuk, maar het raamwerk van

'We kwamen elkaar in het midden tegen''

een viering levert veel meer op.' Nederland-Turkije 400 Jaar is dus een goede basis, maar het verstevigen van de banden op allerlei terreinen is in beider belang, aldus Yavuz. 'Nederland en Turkije kunnen goede partners zijn op het gebied van milieu en duurzaamheid, landbouw, cultureel erfgoed en creatieve industrie.' Ze kunnen veel van elkaar leren bovendien. Lachend: 'De Nederlanders zouden baat hebben bij wat meer

flexibiliteit en de Turken moeten beter vooruit plannen! Maar ik vind het nu al een goede match.' Ook over de grens. 'Ik denk dat het ook mogelijk is om gezamenlijk op te trekken in derde landen, bijvoorbeeld in architectuur, bij de aanleg van infrastructuur of investeringen.'

Wat hoopt Yavuz dat het blijvende resultaat is van NLTR400? 'Tijdens zo'n jaar is het belangrijk dat er een divers aanbod is van activiteiten, enigszins geografisch en over het jaar verspreid. Maar het belangrijkste vind ik dat er netwerken worden gevormd, tussen kunstenaars, organisaties, steden en bedrijven.' Dat is alvast goed gelukt. 'Voor zover ik kan zien zijn er zulke banden ontstaan, zowel cultureel als zakelijk. Die nieuwe relaties en de manier waarop is samengewerkt, zijn wat mij betreft de erfenis van '2012''

Özgül Yavuz is plaatsvervangend directeur bij het Ministerie van Cultuur & Toerisme van Turkije (Istanbul).

4 MATHIAS LEHNER

De BNA is een brancheorganisatie voor Nederlandse architecten. Er zijn ongeveer 3000 architecten en 1500 bureaus aangesloten. BNA International richt zich sinds 2011 op internationaal ondernemen en ondersteunt architecten en bureaus actief in het internationaal zakendoen met o.a. *business development* programma's. Turkije is een van de focuslanden van BNA International, omdat het een land is met hoge groeicijfers vanwege de vele kansen voor Nederlandse architecten.

Tijdens twee handelsmissies in 2012 gaf de BNA mede vorm aan de programma's over architectuur en creatieve industrie, waarbij *matchmaking* met potentiële

partnerarchitecten en opdrachtgevers centraal stonden. 'We kregen na de eerste missie veel positieve feedback van de deelnemers aan die missie en zagen direct de noodzaak om er snel een vervolg aan te geven. Turkije is een land waar je aan je relaties moet werken.'

'We hebben hoge eisen gesteld aan potentiële deelnemers en een selectie gemaakt op basis van urgentie, ervaring en de mate waarin hun plannen aansluiten op de Turkse markt. Acht Nederlandse en acht Turkse bureaus zijn geselecteerd door een onafhankelijke commissie. Van groot tot klein, jong en ervaren, op gebied van stedenbouw, of juist op gebied van architectuur: een

heterogene groep van bureaus die elkaar goed aanvulden. Deelnemers waren bijvoorbeeld Cloud Collective, dat als een netwerk is georganiseerd, en gerenommeerde bureaus als Braaksma & Roos en KCAP. Je moet als bureau willen investeren, vaak teruggaan, niet even een snelle opdracht willen doen en het laaghangend fruit wegpikken, maar goed weten wat het inhoudt om zaken te gaan doen in Turkije.'

'Je moet als bureau willen investeren, vaak teruggaan, en goed weten wat het inhoudt om zaken te gaan doen in Turkije.'

De ontmoeting met potentiële Turkse partners was voor enkele deelnemers reden om kort na de

missies terug te gaan naar Turkije, 'om contacten te verstevigen die ze tijdens de missie hebben gelegd. Daar hebben we als BNA ook profijt van omdat ze hun kennis delen met ons. BNA International is een platform voor het verzamelen en delen van vakkennis in het veld. Zo onderhouden we twee *peer to peer* netwerken, één van bureaus met vestiging(en) in het buitenland en één van bureaus met ervaring in het buitenland. Er is heel veel kennis aanwezig en we hebben gemerkt dat mensen dat graag delen in een sfeer van collegialiteit.'

Het samenwerken met Nederlandse partners in het Nederland-Turkijejaar is ook goed bevallen. 'De BNA is een kleine organisatie, daarom zochten we samenwerking met de juiste partijen in Nederland zoals DutchDFA en het Nederlands Architectuur instituut, met de Ambassade en het Consulaat-Generaal in Turkije en met het Dutch Design Desk Istanbul. Met goed samenwerken, kennis bij elkaar brengen en mensen met elkaar verbinden kom je echt een heel eind. Ook deelnemers die bijvoorbeeld een marktonderzoek hebben gedaan delen hun kennis. Het mooie is

dat de deelnemers zich niet als concurrenten van elkaar hebben gedragen, maar als team.' 'In Turkije lopen privé en zakelijk door elkaar heen. Voor het opbouwen van vertrouwen is dit ook van belang. Verder is belangrijk dat je een Turkse partner zoekt. Je kunt wel lid worden van de plaatselijke *Architects' Chamber*, maar veel handiger is een Turks partnerbureau te zoeken met ervaring en ingangen of lidmaatschappen bij de juiste instanties. Een zelfde belangstelling zien we ook omgekeerd, van de deelnemende Turkse bureaus naar de Nederlandse deelnemers toe.

'Turkije kan overigens ook een springplank zijn voor andere markten. Er is een hele goede bouwindustrie, grote aannemers en ontwikkelaars die in het Midden Oosten grote projecten doen. Turkije is de brug naar een ander continent.'

Op de vraag naar wat de *unique selling points* van Nederlandse architecten zijn, antwoordt Lehner: 'Nederland heeft op planologisch en stedenbouwkundig gebied een goede reputatie. We zien ook dat daar belangstelling voor is. Hoe kun je met

bepaalde ingrepen een wijk aanpakken die niet aardbevingbestendig is? Nederland heeft dan wel geen aardbevingen maar wel ervaring met waterproblematiek. Voor een stad als Istanbul is het van belang om te kijken op grotere schaalgebieden, duurzame gebiedsontwikkelingen in een gefaseerd uitgevoerd plan. Daar kunnen Nederlandse architecten wel wat mee. Maar het gaat niet alleen om succesverhalen. Ook leren van je fouten kan een exportproduct zijn. Neem nou de Bijlmer, dat ging mis. Nu zijn we een hele stap verder. We weten wat de fouten hebben gekost, we weten wat de strategieën zijn om zo iets te herstellen en Nederlandse architecten en stedenbouwkundigen hebben daar iets van geleerd. Er is een duidelijke behoefte naar advies op dit gebied.'

Mathias Lehner is programmamanager International bij de Bond van Nederlandse Architecten (BNA).

○

4

IPEK SUR

○

Kunstenaar en cultureel ondernemer Ipek Sur komt uit Istanbul en woont sinds 2004 in Nederland. In september 2012 organiseerde Sur de derde editie van het Amsterdam Turkish Film Festival (ATFF). Waarom ze naar Nederland kwam? 'Ik wilde een bohemien kunstenaar worden in Europa, daar komt het op neer!'

'Ik studeerde aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (KABK) in Den Haag', vertelt Sur. 'En vergeleken met Turkije was het hier bohemien. In Turkije ligt de nadruk op het beheersen van het metier, in Nederland ging het om hoe je je voelt. Dat was nieuw voor me.' Een paar jaar geleden richtte Sur stichting 7Hills op, een verwijzing naar Istanbul's

zeven heuvels. Toch weer de blik op Turkije? 'Toen ik op de kunstacademie zat in Istanbul, was de culturele scene heel beperkt en moeilijk toegankelijk. We konden onze horizon niet verbreden - onontbeerlijk voor een kunstenaar. In Nederland is, of was, alles mogelijk. Kunstenaars zijn vrijer en er zijn fondsen en instellingen die de kunsten ondersteunen.'

Sur besloot de veelbesproken brug tussen Nederland en Turkije in de praktijk te brengen, mede ingegeven door de geringe interesse in Turkse kunst in Nederland. 'Sinds een paar jaar is dat er wel, maar daarmee ook de neiging om kunstenaars te labelen als 'Turks'. Daar verzet ik me tegen: ik wil me bewijzen als kunstenaar, ik ben

niet de vlaggendrager van Turkije.' Sur verwijst naar de *burden of representation*: de verwachting dat je identiteit onderwerp van je werk is. 'Het wordt wel minder, onder invloed van globalisering en nu vanwege Nederland-Turkije 400 jaar. Het heeft ook te maken met Turkije's veranderende positie in Europa. Turkije ontwikkelt zich tot de nieuwe, artistieke *melting pot*.'

In 2010 stond Sur aan de wieg van het eerste Turkse filmfestival in Nederland. Waarom duurde dat eigenlijk zo lang? 'Dat vroeg ik me ook af! Ik denk onder meer omdat veel 'Turkse' organisaties hier vooral gericht zijn op de maatschappelijke positie van de Turkse gemeenschap. Culturele activiteiten worden in eigen kring georganiseerd. Dat is prima, maar ik denk dat het ook waardevol is om te vernieuwen en om zowel die eigen groep als een breder publiek kennis te laten maken met Turkse film.' Een belangrijke motivatie voor het ATFF is de toenemende internationale interesse in Turkse cinema, ook in Nederland. Sur: 'In de afgelopen zes jaar is de Turkse filmwereld drastisch veranderd. Dat is grotendeels dankzij de

overheid die flink investeert.' De keerzijde is trouwens dat sommige criteria worden aangescherpt, bijvoorbeeld ten gunste van zogenaamde familiefilms. Volgens Sur is dat onderdeel van een grotere ontwikkeling. 'De hele culturele infrastructuur is aan het veranderen. Het netwerk van staatstheaters is onlangs afgeschaft en er worden

'Ik hoop dat mensen oprecht zijn.'

meer voorwaarden voor overheidsfinanciering gesteld.' De rol van de private sector in de Turkse cultuurwereld is dan ook erg belangrijk, en wordt in Nederland met interesse bekeken. 'Maar dat systeem heeft zijn ook nadelen', meent Sur. Hoewel sponsoring zo gek nog niet is. 'In Turkije is het gebruikelijk om diensten gratis te regelen, hier is dat ongewoon. Voor het festival is het trouwens wel gelukt!'

De selectie van films voor het festival was in de eerste plaats een artistieke keuze. 'Het Nederlandse filmpubliek is heel open, vind ik.

Dus ik leg mezelf geen beperkingen op. Wel werken we vanuit een concept, zoals diasporafilm dit jaar. Maar ik houd me niet bezig met de vraag welk beeld van Turkije we laten zien. We proberen wel de diversiteit van het land te laten zien met bijvoorbeeld Koerdische films, en zo de diversiteit van de Turkse cinema.'

Sur werkte voor het festival en andere projecten met Turkse en Nederlandse partners. Wat valt haar op aan de Turks-Nederlandse samenwerking? 'Communicatie! Wij Turken zijn goed met telefoons, en praten. Als die fysieke nabijheid wegvalt, verliezen we onze interesse' zegt Sur. 'Als het zo belangrijk voor je is, waarom zit je dan niet tegenover me, dat idee. Voor Nederlanders is het juist veel belangrijker om te laten zien dat je veel tijd en moeite hebt gestoken in de voorbereiding van een project. En natuurlijk planning: Turken doen, Nederlanders overleggen.'

Nederland-Turkije 400 jaar was een stimulans voor de bilaterale samenwerking en Sur is blij met alle uitwisseling op het gebied van kunst en cultuur. 'Ik hoop dat we 401 jaar vieren! Maar serieus, ik

hoop dat mensen oprecht waren, dat alle organisaties die dit jaar meededen, het daar niet bij houden en ook na 2012 doorgaan. Dat was immers het doel en dat is waar het uiteindelijk om gaat.'

Ipek Sur is kunstenaar, curator en cultureel ondernemer

BAHADIR ATEŞ

4

Turks-Nederlandse betrekkingen, daar kan Bahadır Ateş persoonlijk over mee praten. De bankier woont ruim twintig jaar in Nederland en heeft twee paspoorten. Ateş kwam als student uit Ankara voor een uitwisseling naar Nederland, naar de Universiteit Leiden om precies te zijn. In 1990 keerde hij terug om in Amsterdam bij Garanti International te gaan werken, waar hij in 2000 CEO werd. 'Als Turk én Nederlander vind ik het geweldig dat er zoveel belangstelling is aan Nederlandse zijde.'

Garanti Bank ondersteunde in het kader van Nederland-Turkije 400 Jaar diverse projecten, zowel in Turkije als in Nederland. Samen

met partner Achmea was de Turkse moederbank bijvoorbeeld sponsor van de tentoonstelling van modeontwerpster Sheila de Vries in het Jan van der Togt-museum in Amstelveen en van de Student Idea Challenge, een wedstrijd over innovatie in de financiële sector voor studenten. De Nederlandse vestiging ondersteunde weer eigen projecten. Ateş selecteerde er drie die hem nauw aan het hart liggen. Zo droeg hij bij aan de totstandkoming van het fotoboek *Kemal's Dream* van fotograaf Ahmet Polat en aan de Turkse vertaling van de historische biografie *De Grote Turk* over Süleyman de Grote, van Henk Boom. Zijn favoriete project is echter een Turks-Nederlands woordenboek, uitgegeven door Leiden University

Press. 'Toen ik hier als student kwam, was er geen woordenboek. Ik was altijd in de weer met twee, drie verschillende. Er wonen bovendien zo'n 400.000 Turken in Nederland, al sinds 40 jaar. Een woordenboek is dan zo belangrijk.' Trots: 'De Turkologen van de Universiteit Leiden zijn hier al bijna 20 jaar mee bezig en wij geven het laatste duwtje.'

'Er is in 400 jaar niet zoveel veranderd: handel, handel, handel'

Ateş was al in een vroeg stadium betrokken bij het Nederland-TurkijeJaar, als lid van de Raad van Advies. 'Interessant', vindt Ateş. 'Ik houd me doorgaans bezig met de markt, in de Raad ontmoette ik mensen met een heel ander perspectief.' Wat is Ateş opgevallen in de aanloop naar NLTR400? 'Er is in 400 jaar niet veel veranderd: het gaat de Nederlanders in de eerste plaats om de commercie.

De eerste ambassadeur Cornelis Haga en zijn opvolgers werden deels zelfs uitbetaald door de Levantse compagnie. Over bonus- en gesproken! In een tijd dat het Osmaanse Rijk met iedereen in oorlog was, dreven de Hollanders handel. Ook nu is de hamvraag: hoe kunnen Nederlandse bedrijven profiteren van de economische groei in Turkije? Die mentaliteit vind ik geweldig.'

De Nederlandse kantoormentaliteit, daar moest Ateş wel even aan wennen. 'Nederlanders zijn beter georganiseerd dan Turken, maar een Nederlandse werknemer zegt nog wel eens 'nee' als je hem een opdracht geeft, omdat hij zijn kind moet ophalen bijvoorbeeld. Dat vond ik in het begin heel raar. Familiebanden mogen in Turkije sterk zijn, een Turkse werknemer blijft tot het werk af is. In Nederland komt het privéleven voor het werk.' Ook het Nederlandse poldermodel botste wel eens met de Turken die dat gepraat maar zonde van de tijd vinden, aldus Ateş. De sfeer bij Garanti is inmiddels een goede combinatie van beide. 'Het is mijn taak als CEO om het beste uit beide culturen te halen. De Nederlanders zijn een beetje verturkst en andersom geldt

dat ook.'

Het onderstreept voor Ateş waar het in dit jaar vooral om ging: een evenwichtiger beeld van Turkije in de Nederlandse samenleving én politiek. 'Ik hoop dat NLTR400 een andere kant van Turkije heeft laten zien.'

Bahadır Ateş is CEO van de Garanti Bank International N.V. en lid van de Raad van Advies van Nederland-Turkije 400 Jaar

4 NICOLETA MITUȚ

Wie de agenda op de website van NLTR400 het afgelopen jaar wel eens bezocht, zal het zijn opgevallen: in Deventer gebeurde heel veel. Zo was in april en mei de grote fototentoonstelling *Ebru – Reflecties van Culturele Diversiteit* te zien in de Bergkerk. Daarnaast was er aandacht voor architectuur en stedenbouw en stonden diverse lokale initiatieven in het teken van het bilaterale jaar.

Niet zo gek misschien als je bedenkt dat bijna 10% van de inwoners van de stad aan de IJssel wortels heeft in Turkije. Bovendien werkt de Gemeente Deventer al jaren samen met steden in Turkije en is er een Turks consulaat gevestigd. 'Deelname aan

Nederland-Turkije 400 Jaar was voor ons vanzelfsprekend', aldus Nicoleta Mituț.

Mituț komt zelf regelmatig in Turkije, maar dan niet op de bekende trekpleisters. Eerder Diyarbakır, Tunceli, Van, Mardin, die hoek van het land. Als coördinator Internationaal Beleid van de Gemeente Deventer organiseert ze trainingen aan lokale ambtenaren en bestuurders, in samenwerking met de Unie van Zuidoost-Anatolische Gemeenten. Mituț is bekend met de maatschappelijke verhoudingen en de diversiteit van de bevolking afkomstig uit Turkije. Het tonen van die veelzijdigheid was één van de pijlers van de viering in Deventer. 'We streven er als Gemeente naar om de

beeldvorming over de zogeheten Turkse gemeenschap wat bij te stellen. De culturele en religieuze diversiteit in Turkije vind je terug in Nederland, maar dat is niet algemeen bekend.'

De voorbereidingen in Deventer begonnen zo'n twee jaar geleden. Mituğ en collega Johan Kuiper zochten naar een goede 'kapstok' om kleinere activiteiten aan op te hangen. In Brussel zagen ze de fototentoonstelling *Ebru*, die indruk maakte. De foto's van Turkse fotograaf Attila Durak brengen de verscheidenheid van Turkije letterlijk in beeld. Mituğ en Kuiper waren verkocht. 'Het leek ons de ideale basis om verschillende groepen in de stad bij elkaar te brengen en een discussie aan te zwengelen over identiteit en burgerschap, traditie en moderniteit. Over daar zijn en hier zijn.' De samenwerking met het team van *Ebru* verliep gesmeerd. 'Attila en zijn twee collega's zijn op bezoek geweest in Deventer om de tentoonstelling te plannen. Die maken ze op elke locatie op maat.' De grote tentoonstelling – in de kerk hingen ruim 200 foto's – werd bijzonder goed ontvangen: zo'n 5.400 mensen bezochten de Bergkerk en de berichten in het

gastenboek waren zeer positief. 'Bezoekers waren erg onder de indruk en hebben ook echts iets opgestoken over de culturele diversiteit in Turkije.'

'Het Nederland-Turkijejaar heeft hier veel teweeg gebracht'

'Het Nederland-Turkijejaar heeft hier het nodige teweeg gebracht', aldus Mituğ. 'Veel culturele en een deel van de maatschappelijke organisaties hebben zich aangesloten.' Vier tentoonstellingen vormden het hart van het gevarieerde programma. Naast *Ebru* had het KunstenLab aandacht voor media-art uit de altijd bruisende metropool Istanbul en was in Historisch Museum De Waag de tentoonstelling *Herinneringen* te zien, over de band van diverse Deventenaren met Turkije. In de Stads- en Atheneumbibliotheek waren historische kaarten en stadsplattegronden van Turkije en Istanbul te zien. Mituğ: 'Het jaar stond vooral in het teken van

ontmoetingen, bij documentaires, film, muziek en literaire programma's. Op 29 november werd het Nederland-Turkijejaar afgesloten met een themadag over 50 jaar Turkse gastarbeiders in Deventer. Al die activiteiten werden door zo'n 13.000 mensen bezocht.' Een niet geringe prestatie voor een stad van nog geen 100.000 inwoners waar Mituğ tevreden op terugkijkt. Al bleek het toch ook lastig om specifieke doelgroepen te bereiken. 'Zowel Nederlandse Deventenaren als die met wortels in Turkije hebben zo hun ingesleten paden en soms lukt het niet ze daarvan af te brengen.'

De winst van het jaar was in ieder geval de goede samenwerking tussen de gemeente en de betrokken culturele en maatschappelijke organisaties uit Deventer. Hoe gaat het nu verder? 'De banden tussen Nederland en Turkije en de maatschappelijke diversiteit daar en hier zijn breed voor het voetlicht gebracht. Ook de moeilijkheden die daarmee soms samenhangen', schetst Mituğ. 'Hopelijk wordt het makkelijker om de contacten onderling te verstevigen en meer samenhang te creëren.'

Nicoleta Mituğ is Coördinator Internationaal Beleid bij de Gemeente Deventer

4

TON WAGEMANS

Het Nederlandse adviesbureau Considerati sloot op de handelsmissie in mei 2012 in Istanbul in het bijzijn van vice-premier Maxime Verhagen aan boord van de Hr.Ms. Evertsen een samenwerkingsovereenkomst met het Turkse ICT-advocatenkantoor BTS & Partners.

Considerati is sinds 2008 betrokken bij de samenwerking met het Turkse Ministerie van Justitie, gefinancierd door (toen nog) het Ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie.

‘In Nederland hadden we 10 tot 12 jaar geleden ook al geholpen met het implementeren van de Richtlijnen inzake elektronische

handel. In 2008 zijn we in Turkije begonnen met een team van de ministeries van Justitie en Handel en Industrie met de implementatie van de e-commerce richtlijnen. Zij konden de kennis die wij hier in Nederland al hadden opgedaan goed gebruiken’.

Considerati assisteerde bij het opstellen van een ontwerpwetgeving die recent is aangenomen door het Turkse parlement. Na implementatie van de e-commerce richtlijnen werd het bureau ook gevraagd te helpen met het implementeren van de data protectie-regels en dat project gaat nu langzaam richting afronding. ‘Door al deze projecten hebben we nu een heel goed en uitge-

breid netwerk van relaties bij de ministeries en de internet-, high-tech en telecomsector in Turkije.’

Wat is typisch aan de Turkse manier van zakendoen? En passant deed Wagemans de nodige ervaring op met zakendoen in Turkije. ‘Turken lijken in zekere zin op ons, ze zijn vrij direct. Het is duidelijk wie welke taken moeten uitvoeren,

“Ik zou iedereen aanraden om zelf eens te gaan kijken hoe het daar is.”

hierin zijn ze iets meer rigide dan wij. Een verschil is dat dingen nogal eens op het laatste moment veranderen met de gedachte dat het dingen beter maakt, wat vaak ook zo is, vertelt Wagemans. Men past zich dus snel aan de omstandigheden aan. Voor ons is het even wennen. Een voorbeeld: de eerste paar keer dat we een seminar organiseerden met Turkse

partijen was twee weken van tevoren nog steeds onduidelijk wie de sprekers waren en waar het zou plaatsvinden. Wij zouden denken: dat komt niet meer goed, maar in een paar dagen was alles geregeld, hadden we fantastische sprekers, een goed programma en een volle zaal, in een tempo dat in Nederland niet mogelijk is. Wij hebben veel meer tijd nodig voor alles. We kunnen veel leren van deze dynamische manier van zakendoen. Turkije wil graag aanpakken, er is een enorm potentieel aan jonge mensen die hard willen werken. De atmosfeer is positief, dingen veranderen snel, dat inspireert enorm.’

In welke mate is het Nederland-Turkijejaar belangrijk geweest voor het bedrijf? In de afgelopen jaren hebben we al kennis gemaakt met Turkije. Zakenlijk gezien is het een interessant land. Ook de omgang met Turken is prettig. Het zijn professionele mensen, hoog opgeleid. Ze gaan op een leuke manier met elkaar om, en de positie van vrouwen is heel modern. Op het ministerie is bijvoorbeeld de helft vrouw. Ik ben blij dat die kant van Turkije ook belicht wordt in een jaar als dit. Het is jammer dat de media

en politiek Turkije vaak eenzijdig in de schijnwerpers zetten. Ik zou iedereen aanraden om zelf eens te gaan kijken hoe het daar is. Stel zelf vast hoe geavanceerd het is.’

Wat betekende de handelsmissie voor Considerati? De missie in mei was bijzonder. Wagemans: ‘Het was een mooi moment om te formaliseren waar we al langer naartoe werkten. Onder toezicht van ministers op een prachtig marineschip in een hele mooie setting een overeenkomst tekenen is een kroon op je werk en ook goed naar je Turkse relaties toe. Ter plekke had Agentschap NL ervoor gezorgd dat we ook matchmaking konden doen met interessante partijen waaruit 2 à 3 concrete afspraken voortgekomen zijn. Je krijgt door zo’n missie dus contact met mensen die normaal gesproken buiten je netwerk liggen. We zijn blij met de kansen die we daar hebben gekregen.’

Hoe gaat het nu verder? ‘Het Turkse ministerie van Justitie wil graag verder werken aan een vervolgtraject over de aanpak van cybercrime. Of dat leidt tot een concreet project hangt van een hoop factoren af, maar de

interesse is er in ieder geval. In Turkije is het heel belangrijk dat je goede persoonlijke relaties onderhoudt met de mensen met wie je samen werkt. Wij koesteren onze zorgvuldig opgebouwde relaties en ontvangen binnenkort weer onze Turkse partners om gezamenlijk Nederlandse partijen te begeleiden bij het zakendoen in Turkije.

Ton Wagemans is oprichter en partner van Considerati, een adviesbureau op het gebied van internet en privacy.

4

AYSEL KAYA

Onder de rook van Rotterdam begon het allemaal: de eerste Nederlandse ambassadeur aan het hof van de Osmaanse sultan werd in 1578 geboren in Schiedam en in 1654 begraven in de Grote of Sint Janskerk in het centrum van de stad. Dit historische wapenfeit was voor de Gemeente Schiedam aanleiding om groots uit te pakken in 2012.

‘En daarnaast omdat veel inwoners van Schiedam Turkse wortels hebben. Bovendien kwamen de eerste Turkse migranten in 1963 naar Schiedam om in de glasfabriek te werken’, licht Aysel Kaya toe. ‘De Gemeente Schiedam greep de gelegenheid aan om iets aan de Turkse stadsbewoners terug te geven. Het belangrijk-

ste doel was om de ontmoeting tussen de verschillende groepen te stimuleren en een nieuwe kant van Schiedam te laten zien.’

Als projectleider coördineerde Kaya in 2012 de Schiedamse activiteiten rondom Nederland-Turkije 400 Jaar. Zelf woont ze overigens in Rotterdam. ‘Het was een bewuste keuze om niet een Schiedammer in te zetten, maar een buitenstaander die de verschillende partijen in de stad bij elkaar kon brengen.’ Onder de naam *Verborgene Schatten* toog Kaya samen met de culturele instellingen, maatschappelijke organisaties en buurtinitiatieven aan het werk om een samenhangend programma te ontwikkelen. Kaya: ‘Het enthousiasme was groot

om mee te doen, al het was niet eenvoudig om partijen die soms ver van elkaar af staan, bij elkaar te brengen.' Voorwaarde voor bescheiden financiële ondersteuning was samenwerking met twee andere organisaties. 'Ik heb heel veel gesprekken gevoerd! Maar uiteindelijk zijn bijna alle plannen gerealiseerd.'

'Ik hoopte dat we iets ten positieve konden veranderen in Schiedam en volgens mij hebben we dat bereikt.'

Het resultaat mocht er wezen. In maart opende *Verborgene Schatten* met een tentoonstelling over Marius Bauer, een Nederlandse schilder en tekenaar die in het Osmaanse Rijk van begin 20^e eeuw rondreisde. 'Dat was de eerste tentoonstelling ooit in de Grote

Kerk!' Eind juni werd de kade aan de Schie omgetoverd tot de *Bazaar aan de Schie*. En op 6 juli, de dag dat de sultan in 1612 de capitulatie ondertekende en zo de handelsrelatie bezegelde, werd de biografie van Cornelis Haga gepresenteerd. Deze grotere evenementen waren de kapstok voor allerlei activiteiten, veelal in de buurt. Hoe werd Nederland-Turkije 400 Jaar geïnterpreteerd? 'Vooral als de kans om een kijkje in elkaars keuken te nemen – vaak letterlijk trouwens!', aldus Kaya. 'Enerzijds stond het land Turkije op de voorgrond, anderzijds juist de samensmelting van de Nederlandse en Turkse cultuur. En Schiedam zelf natuurlijk.'

Het mooiste project, daar hoeft Kaya niet over na te denken. '*Schiebaraj*, het pop-up restaurant in het centrum. Dat project draait in alle opzichten om ontmoeting.' Op initiatief van het Centrum voor Beeldende Kunst en in samenwerking met de grootste Turkse supermarkt en het beste restaurant van de stad opende *Schiebaraj* begin oktober zijn deuren. De locatie is een oude bioscoop in de Hoofdstraat. 'Een mooie winkelstraat, maar het winkelaanbod kan wel een boost gebruiken. Nu

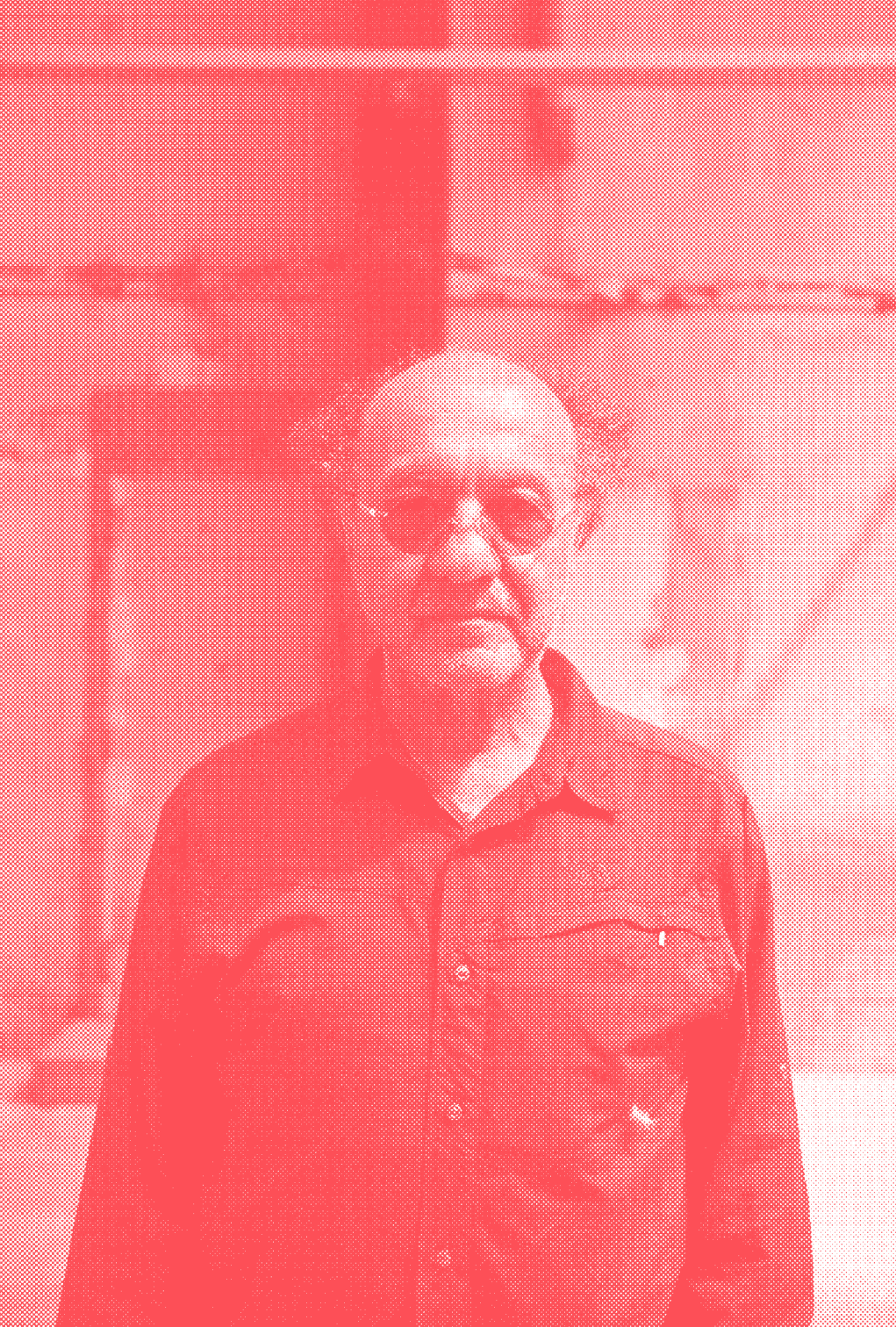
gebeurt er wat! Schiedam heeft dat nodig.' Bijzonder was ook de openbare huwelijksvoltrekking van een Turks-Nederlands stel op 6 juli, midden in de wijk Nieuwland waar veel Turkse Schiedammers wonen.

Kijken Schiedammers na dit jaar anders aan tegen hun stad? Kaya: 'Ik heb wel de indruk dat mensen bijzondere dingen hebben ontdekt in hun stad. Dat is niet gebruikelijk. Schiedammers zijn doorgaans kritisch over Schiedam', vertelt Kaya. 'De bewoners van de Cornelis Hagastraat bijvoorbeeld, die waren zichtbaar trots toen hun straat op 6 juli in de schijnwerpers stond.' Oude en nieuwe Schiedammers hebben ontdekt dat ze een gezamenlijke geschiedenis delen. 'Er is ook meer waardering voor wat Turkse migranten hebben betekend voor de stad.'

Kaya is dik tevreden over het afgelopen jaar. 'Ik hoopte dat we iets ten positieve konden veranderen in Schiedam en volgens mij hebben we dat bereikt.' En de Turks-Nederlandse betrekkingen? 'Ik dacht altijd dat ik wel wist hoe het zit met de Turkse cultuur in Nederland, hoe het soms botst en

soms overeenkomt met de Nederlandse. Maar ik heb er veel bij geleerd.' Het was voor Kaya bovenal een inspirerend jaar. 'Ik heb veel opgestoken over Schiedam en de Schiedammers, de stad was ook voor mij een verborgen schat.'

Aysel Kaya was projectleider van *Verborgene Schatten*, het programma rondom Nederland-Turkije 400 Jaar in Schiedam

4 SARKIS

Op de achtergrond weerklinken de ijle carillongeluiden van *Litany for the Whale* van de Amerikaanse avant-garde componist John Cage. Sarkis – klein van stuk, een afwachtende blik – heeft plaatsgenomen achter een van de grote houten tafels in de enorme ruimte waarin hij zijn tentoonstelling *Ballads* creëerde. Of liever gezegd: waarmee.

Het is een mooi verhaal. In december 2010 kwam de Armeens-Franse beeldend kunstenaar Sarkis Zabunyan naar Rotterdam om voor het eerst de Onderzeebootloods te bekijken. Die nacht had het gesneeuwd en door enkele ontbrekende dakramen was een witte deken neergedaald in de loods. Een magisch

gezicht. De sneeuw verleende de ruimte iets spiritueels, en deed Sarkis denken aan de kerkinterieurs van de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilder Saenredam. De kerk als ontmoetingsplaats, zó wilde hij ook de loods transformeren.

'Zonder deze ruimte was de tentoonstelling er niet. Het is als een mond waarmee je woorden vormt, het een kan niet zonder het ander. In de ruimte construeer je een nieuwe architectuur', vertelt Sarkis over die ervaring tijdens de opening van *Ballads*. Hij haalt de Chinese denker Laozi aan, die het leven vergeleek met een constante cyclus, waarin je verschillende ruimtes kunt onderscheiden. 'Die vind je hier terug: elke plek heeft

een andere functie. Hier bevinden we ons bijvoorbeeld op de plek van ontspanning, achter je staat de studeertafel en daarachter een futuristische duikboot waarmee je als kapitein Nemo de diepte ingaat.'

In de tentoonstelling gebruikt Sarkis een aantal heel Nederlandse elementen, zoals het spel met water en licht en de fietsen. Wat was zijn inspiratie? 'Ik ben bekend

'Hier voel ik me vredig.'

met de Nederlandse cultuur. De muziek van Gustaaf Leonard, de modernistische kunst van de vorige eeuw, de architectuur, dat zijn mijn inspiratiebronnen.' De tentoonstelling is, net als de kerken van Saenredam, een publieke ruimte. 'Je ziet op zijn schilderijen geen religieuze ceremonie, maar honden, kinderen, pratende mensen. Het is als de wereld, het is geen illusie. Dat heeft me geïnspireerd.'

De statige loods is in zekere zin een nieuw soort kerk voor de ontkerkte Nederlanders, licht en transparant. 'Ik zie het meer als

een stadium: mensen komen en in het midden gebeurt iets. De cirkel is een bepalende vorm in de tentoonstelling. Je kunt erin stappen, of erbuiten blijven staan, maar elke keer valt er iets te beleven. Wat, dat is niet aan mij. Het is open, je hebt alle tijd om rond te dwalen.' Is die openheid karakteristiek voor zijn huidige werk? 'Op dit moment [voorjaar 2012, red.] exposeer ik ook in de Triennale van Parijs, met een muur van 40 meter lang. Het is een agressief werk, dat de woede die ik daar voelde reflecteert. In Parijs heb ik me bijvoorbeeld erg druk gemaakt over hoe omgegaan wordt met primitieve koloniale kunst. Hier voel ik me vredig. Daar hangt mijn werk van af.' 'Ballads' betekende ook een terugkeer naar het Rotterdamse Boijmans van Beuningen en curator Nicolette Gast, met wie hij graag samenwerkt. Hij voegt toe: 'Elk werk is alsof je een kind maakt, dat is ook de vrucht van twee invloeden. Daarom heb ik trouwens in de galerij van de Onderzeebootloods bedden neergezet. Het is een plek voor geliefden.'

De Armeens-Franse Sarkis komt oorspronkelijk uit Turkije, maar woont sinds jaar en dag in Frank-

rijk. Hij werkt echter regelmatig in zijn geboorteland. De kunstenaar heeft een moeizame relatie met Turkije. Maar: 'Niemand kan mij buiten Turkije houden. Het huis van mijn ouders in Istanbul houd ik aan, zodat niemand kan zeggen dat ik er geen bestaansrecht heb. Om die reden blijf ik in Turkije exposeren. Zo ben ik andere kunstenaars tot steun, die eenzelfde soms moeilijke relatie met het land hebben.' Speelt zijn Armeense identiteit daarin een rol? 'Mijn identiteit is geen onderwerp in mijn werk per se, maar mijn herinneringen wel. Ooit, in 1986, exposeerde ik met een soort autobiografie. Mijn vader was een slager, mijn moeder was nooit naar school geweest. Ze hadden een moeilijk leven vol angst. Ik heb geen angst. Het leven is een strijd tegen extreme ideeën en ik ben ervan overtuigd dat kunst dat kan doorbreken. Daarom werk ik zoals ik doe, op locatie, verbonden met de plek.'

Van 2 juni tot 30 september 2012 was in de Onderzeebootloods in Rotterdam de tentoonstelling *Ballads* te zien van Sarkis. De Onderzeebootloods maakt deel uit van Museum Boijmans van Beuningen. De programmering

van het museum stond dit jaar in het teken van Nederland-Turkije.

Sarkis is beeldend kunstenaar.

NUR GER

4

Tijdens het Nederland-Turkije-jaar maakten veel Nederlandse bedrijven voor het eerst kennis met Turkije, of andersom met Nederland. Dat leverde veel nieuwe contacten op, maar onderstreepte hier en daar ook de soms grote verschillen in zakelijke cultuur tussen beide landen. Ondanks de hoge positie die zij soms bekleden, zijn vrouwen in Turkije bijvoorbeeld ondervertegenwoordigd op de werkvloer.

Het is een thema dat ook in Nederland-Turkije 400 Jaar op de agenda stond met verschillende bijeenkomsten in het teken van arbeidsparticipatie van vrouwen. Een van de iconen van vrouwelijk ondernemerschap in Turkije én van de Nederlands-Turkse econo-

mische betrekkingen is Nur Ger.

Ger is de bevolgen CEO van Suteks Textiles, fabrikant van onder meer enkele vooraanstaande Nederlandse kledingmerken. Gers bedrijf won in 2012 de eerste Social Gender Equality Award van de Turkse overheid. Ze investeert flink in haar personeelsbeleid. Er is veel ruimte voor persoonlijke ontwikkeling en alle werknemers delen in de winst. 'Daarbij gaat het mij niet om gender of vrouwen, het is een menselijke benadering', stelt Ger. 'Maar in dit land is de heersende opinie dat vrouwen niet zouden moeten werken. Vrouwen staan vaak onder grote druk, van familie, van de sociale omgeving, om thuis te blijven.' Kinderopvang

bestaat bovendien nauwelijks. Dus voorziet Ger in een regeling zodat vrouwen thuis kunnen werken als hun kinderen klein zijn. Gers betrokkenheid gaat ver: 'Een medewerkster woonde op zichzelf, ver weg van haar familie. Dat is ongelooflijk dapper voor een jonge Turkse vrouw.' Ger regelde een betere woning zodat de zus van de vrouw bij haar in kon trekken. 'Ik wil dat mijn werknemers zich veilig voelen hier

'De competitiedrang van Nederlanders spreekt me wel aan.'

zodat ze hun werk goed kunnen doen.' Het is een unieke aanpak, die bovendien vruchten afwerpt. Gemiddeld blijven medewerkers tien jaar bij Suteks. 'Suteks is een soort laboratorium voor een nieuwe vorm van personeelsbeleid in Turkije', zegt Ger. Stellig: 'Het is niet het paradijs hier. Het verschil is dat we onze problemen op een andere manier oplossen.'

Maar je kunt niet verwachten dat de uitzondering zomaar de regel wordt. 'Daarom werk ik op nationaal niveau met de overheid en ngo's om te ervoor te zorgen dat gendergelijkheid en sociaal arbeidsbeleid in de wetgeving worden vastgelegd.' Landen als Nederland dienen als voorbeeld. 'Ik zou heel graag zien dat er betaalbare kinderopvang komt en de mogelijkheid voor deeltijdwerken, dat zou zo goed zijn voor Turkse vrouwen.'

Maandelijks bezoekt Ger met collega-zakenvrouwen een stad in Anatolië om de problemen en behoeftes van lokale vrouwen te inventariseren, en hen te stimuleren om aan het werk te gaan. 'Vaak zijn er mogelijkheden om bijvoorbeeld een bedrijfje te beginnen, maar weten vrouwen niet hoe', vertelt Ger. Een goede regeling laat vervolgens vaak lang op zich wachten. Tot Gers grote ergernis. 'Wij zijn zakenmensen en willen snelle oplossingen. Maar de regering, de overheidsbureaucratie, werkt nogal anders. Geef me vijf jaar en ik zou zo ver komen!' Ger is strijdvaardig. 'Ik heb zelf alle problemen ervaren die je als vrouw kunt hebben in dit land. Dat wens ik geen vrouw toe.'

In september sprak Ger tijdens een bijeenkomst over vrouwelijk ondernemerschap in Istanbul, in het kader van Nederland-Turkije 400 Jaar. Dragen zulke ontmoetingen bij aan het streven naar gendergelijkheid in Turkije? 'Natuurlijk. Wij willen van jullie horen hoe jullie het hebben gedaan, want in de jaren 60 was ook Nederland een andere wereld. Dus zo'n bijeenkomst is een opening, altijd.'

Op zakelijk vlak is Ger onder-tussen verantwoordelijk voor het imago van menige Nederlandse vrouw. De Turkse doet al sinds eind jaren 90 zaken met Nederland en op dit moment is de Nederlandse markt goed voor zo'n driekwart van de omzet. In 2001 was Ger zelfs al het onderwerp van een Nederlandse documentaire over zakenvrouwen in beide landen. Is er een speciale match met Nederlanders? 'Ja! Nederlanders zijn open en pragmatisch, en positief gestemd. Turken zijn melancholisch en zwaar op de hand. Dus ja, Nederlanders zijn goed voor mij. Zakelijk past onze bedrijfsfilosofie ook goed bij de Nederlandse: transparant, snel en open.' Uiteraard zijn er valkuilen in de samenwerking. 'De pathologische *last-minute* cultuur in Turkije

zou onderwerp van een psychologische studie moeten zijn. Wij Turken zijn verslaafd aan adrenaline.' Ger vindt Nederlanders erg professioneel, maar 'soms mis ik de emotie, de innerlijke drang om dingen op een bepaalde manier te doen die we hier zo belangrijk vinden.' Ze roemt daarentegen de Nederlandse internationaal georiënteerde handelsgeest. 'De competitiedrang van Nederlanders spreekt me wel aan.' En natuurlijk: 'Amsterdam!'

Nur Ger is oprichter en CEO van Suteks Textiles (Istanbul)

4

CEES DE GRAAFF

Cees de Graaff staat aan het hoofd van een organisatie die bij uitstek ervaren is in bilaterale vieringen als het Nederland-Turkijejaar. SICA Dutch Centre for International Cultural Activities houdt zich bezig met uitvoeringstaken op het gebied van het Internationaal Cultuurbeleid. Een bilateraal jaar biedt daarvoor een mooi kader. 'Het geeft focus. In zo'n jaar kan veel bereikt worden op economisch, politiek en artistiek vlak en dat lijkt voor Nederland-Turkije 400 Jaar goed gelukt te zijn', aldus de Graaff.

'Voorwaarde is wel dat je op tijd begint, dat er echt samengewerkt wordt en dat je goed nadenkt over de opvolging ervan ná het

jaar. Anders kan het ook een averechts effect hebben.' De breedte van het Nederland-Turkijejaar noemt De Graaff uniek. 'Het Turkijejaar was om vele redenen bijzonder. Er waren ongelooflijk veel mensen en organisaties die een bijdrage wilden leveren – en niet alleen mensen met een Turkse achtergrond. Bijna alle culturele organisaties in Nederland bijvoorbeeld zijn in Turkije geïnteresseerd vanwege de hoge kwaliteit van het cultuurleven daar.'

Die interesse bleek al in een vroeg stadium. 'Al in 2010 kwamen de eerste projectideeën binnen.' SICA vormde een raad van de belangrijkste fondsen en culturele experts om het Nederlandse culturele programma in Turkije te

coördineren. De Graaff: 'Een hele vruchtbare werkvorm, die we nu ook in andere landen inzetten.' Ook verzamelde SICA actief informatie om de agenda van de website www.nltr400.nl te vullen en de bekendheid van het jaar te vergroten.

'De verhalen over de gemeenschappelijke geschiedenis spraken mij erg aan'

Welke motieven hadden culturele organisaties om aan te haken bij Nederland-Turkije 400 jaar? 'Het was in de eerste plaats een aanleiding om de vele bijzondere verhalen van die lange relatie te vertellen', vertelt De Graaff. 'En veel organisaties hoopten aansluiting te vinden bij Turkse Nederlanders om hun publiek te vergroten en te diversifiëren.' Het resultaat: enkele honderden culturele activiteiten. 'Er zijn prachtige artistieke projecten uitgekomen. Een mooi effect is

ook dat veel Turkse Nederlanders erg trots waren dat er zoveel gebeurde.' De Graaff zelf is onder de indruk van de Turkse culturele wereld. 'Het is overweldigend! De dynamiek van een land met zo'n jonge bevolking is fantastisch. In bepaalde opzichten streeft Turkije Nederland in uitstraling voorbij, neem bijvoorbeeld de Biënnale van Istanbul. Anderzijds valt er bijvoorbeeld in het onafhankelijke theater nog veel te ontwikkelen.' De regionale verschillen zijn bovendien groot. 'Istanbul blijft een cultureel waterhoofd.'

De Turkse culturele sector drijft op private financiering, terwijl de Nederlandse overheid zich terugtrekt. Heeft Nederland iets van Turkije kunnen leren in dit opzicht? 'We hebben in ieder geval geconstateerd dat de verschillen in organisatiecultuur groot zijn', stelt De Graaff. 'In Turkije zit trouwens ook lang niet iedereen te springen om meer betrokkenheid van de overheid, omdat ze inhoudelijke bemoeienis vrezen.' In het Nederland-Turkijejaar speelde het Nederlandse bedrijfsleven wel degelijk een rol bij de ondersteuning van culturele projecten. Een stap in de goede richting? De Graaff: 'Nederlandse

organisaties kunnen geen toverformule leren van de Turken over private financiering. Het enige wat werkt is jarenlang investeren in goede relaties om de wederzijdse belangen te ontdekken.'

De Graaff zag in de loop van het jaar vele projecten de revue passeren. Zit daar een favoriet bij? 'Het is moeilijk kiezen, het jaar had vele hoogtepunten.' Hij noemt er desgevraagd toch een paar. 'De verhalen over de gemeenschappelijke geschiedenis spraken mij erg aan, zoals de *Kamer van de Levantse Handel* en *Turkse Pioniers* in het Amsterdam Museum of *Time Tells*, de foto-installatie over de bijzondere familiegeschiedenis van fotograaf Diana Blok. Maar ook de Design Biënnale in Istanbul met een Nederlandse focus was fantastisch.' Nederlandse en Turkse musea werkten intensief samen, zoals het Eindhovense Van Abbe en SALT Istanbul en het Rotterdamse Boijmans van Beuningen en Istanbul Modern. 'Dat leverde prachtige tentoonstellingen op.' Op literair gebied gebeurde veel. Het Ricciotti Ensemble, het snelste symfonieorkest ter wereld, toerde langs bijzondere plekken zoals bejaardenhuizen en gevangenis- sen in Anatolië. 'En de coproduc-

tiebijeenkomsten op het Nederlands Filmfestival en het Istanbul Film Festival gaan zeker mooie Turk-Nederlandse films en series opleveren de komende jaren!' De Graaff is positief over het effect van Nederland-Turkije 400 Jaar. 'Nederland staat in Turkije nu weer meer bekend als een open land, een reputatie die de afgelopen jaren toch wel wat schade had opgelopen', aldus De Graaff. 'De Turken hebben weer een beter gevoel als het over Nederland gaat.' In Nederland is het beeld van Turkije ook bijgesteld. 'De snel groeiende economie, de bloeiende culturele sector en het moderne gezicht van Turkije zijn nu absoluut bekender dan in het begin van 2012.'

Cees de Graaff is directeur van SICA, Dutch Centre for International Cultural Activities

4

○ FIDAN EKIZ

Journalist Fidan Ekiz was correspondent voor onder meer RTL4 in Turkije en maakte in 2011 haar eerste documentaire: *Veerboot naar Holland*, een vijfdelige serie over de emigratiegeschiedenis van de generatie van Ekiz' ouders. De serie raakte een snaar: over het persoonlijke verhaal van Turkse migranten die in de jaren 60 en 70 naar Nederland kwamen, is maar weinig bekend. In 2012 volgde *Ik zie een verre reis*, waarin Ekiz onderzoekt waarom haar zusje en haar vriendinnen dromen van een leven in Turkije en zich in Nederland niet thuis voelen.

Wat heeft Ekiz zelf met Turkije? 'Mijn ouders komen er vandaan, dus vanzelfsprekend heb ik er veel

mee. Al kan Turkije ook heel ver weg zijn in mijn eigen leven.' Ekiz voelt zich vooral heel Turks als ze bij haar familie is, 'als ik dan rondga met een dienblad thee of als we samen voetbal via de schotel kijken. Voor mijn gevoel heb ik er daar een heel andere wereld bij.' Tegelijkertijd lopen het Nederlandse en het Turkse ook door elkaar. 'Toen ik met mijn documentaire bezig was, zette ik vaak Turkse muziek op bijvoorbeeld, omdat me dat inspireert.' Turkse smartlappen wel te verstaan. Ekiz: 'Daar heb ik echt een liefde voor ontwikkeld. Het spreekt mijn melancholische kant aan – die is sowieso erg Turks.' De band met Turkije blijft sterk. Ekiz: 'Misschien wel omdat je denkt, ha, ik heb ook altijd Turkije nog.'

De jaren die Ekiz in Istanbul doorbracht als correspondent waren leerzaam, maar ook ontvullend. 'Ik was heel erg de buitenlander, de allochtoon. Dat vond ik aanvankelijk vooral interessant, zeker als journalist.' Turkije was een verademing vergeleken met Nederland. Later kantelde dat beeld, zowel professioneel als privé. 'De interesse uit Nederland beperkte zich tot verhalen over de

'Ik vind het respectvol dat er eindelijk aandacht is voor de migratiegeschiedenis.'

Koerdische kwestie en de Europese Unie. En bovendien: Turkije is een heel eenvormig land, ook het nieuws is eigenlijk altijd hetzelfde.' Vriendschappen stonden onder druk van andere sociale normen. 'Ik vond mensen bevooroordeeld, ze keken vaak niet verder dan de grens van Turkije. Dat ging irriteren', vertelt Ekiz. 'Ik denk dat het me extra benauwde omdat ik

zelf Nederlands, maar ook Turks ben.' Niets ten nadele van Istanbul overigens. 'Het is een wereldstad, maar ik hoef er niet meer te wonen.' De media-aandacht voor Turkije is sinds Ekiz' jaren in Istanbul sterk gegroeid, ook vanwege Nederland-Turkije 400 Jaar. Ekiz: 'Dat is, vind ik, vooral te danken aan Bram Vermeulen (correspondent NOS, NRC Handelsblad, red.)'. Maar meer is altijd beter. En als ze de kans krijgt, zou ze graag een programma over Turkije maken. 'Direct!'

Met name op lokaal niveau was er tijdens het Nederland-Turkijejaar veel interesse in migratiegeschiedenis, een trend waarin ook Ekiz' eigen films passen. 'Terecht', vindt de journalist. 'Ik vind dat daar sowieso te weinig aandacht voor is geweest. Het is respectvol dat dat eindelijk gebeurt.' En de behoefte is er. 'Naar aanleiding van *Veerboot naar Holland* heb ik zoveel reacties gehad van mensen die zeiden: zo zag ik het eigenlijk nooit. Dus ik vind het onderwerp heel belangrijk.' En hoewel Ekiz het hokje 'Turkije' liever vermijdt, blijft ze nieuwsgierig naar migrantethematiek in Nederland. 'Nederland is in mijn afwezigheid (begin jaren 00) heel erg ver-

anderd. We blijven maar zoveel moeite hebben met migranten', aldus Ekiz. 'Dat fascineert me mateloos. Dat komt door mijn eigen achtergrond, maar ook door het land waar ik woon. Ik voel enorm de behoefte om dat te begrijpen, om orde te scheppen in de chaos.' Vooral dit jaar merkt Ekiz dat het onderwerp leeft. 'Het sliep heel lang en nu worden mensen wakker.' Ekiz verwelkomt de discussie over de plaats van migranten en hun kinderen in Nederland. 'Ik ben optimistisch gestemd en blij dat betrokkenen zelf zich meer dan ooit in het gesprek mengen.'

Daarin heeft ze zelf ook een rol. Haar film *Ik zie een verre reis* maakt de tongen los, met name onder jonge Turkse Nederlanders. Veel van hen zeggen te dromen van een leven in Turkije, weg uit Nederland. De discussie daarover bleef echter lang uit. Ekiz: 'Ook mijn zusje zei dat ze er zelf eigenlijk nooit zo over had nagedacht, totdat ik haar vroeg waarom ze dan naar Turkije wil.' Ze kreeg, net als na *Veerboot*, heel veel reacties en uitnodigingen om met jongeren in gesprek te gaan. 'Dat is heel goed. Het speelt echt.' En het is ook nogal overweldigend. Waar te beginnen?

'Sowieso wordt *Ik zie een verre reis* nog een keer op primetime uitgezonden!'

Documentaire is een goed instrument gebleken voor Ekiz. 'Ik vind het het leukste wat je kunt doen. Maar mijn eerstvolgende project moest maar eens niet over Turkije gaan. Tijd voor wat anders!'

Fidan Ekiz is journalist en documentairemaker

Colofon

Interviews:

Marjanne de Haan
(Turkije Instituut)

Beeldredactie:

Noortje Schmit

Eindredactie:

Ministerie van Buitenlandse
Zaken i.s.m. Turkije Instituut
en SICA Dutch Centre for
International Cultural Activities

Ontwerp:

Lava.nl

Druk:

Tuijtel

Fotografie:

Geeskelien Wolters (p. 2)
door Hans SMit
Paul Spies (p. 8),
door Caro Bonink
Nazan Ölçer (p. 12),
door Sakip Sabanci Museum
Ben van de Vrie (p. 16),
door ING Turkije
Ineke Smits (p. 20),
door Edith Gruzon
Gijs Stork (p. 24),
door JW Kaldenbach
Lily Sprangers (p. 28),
door Noortje Schmit

Jerome Symons (p. 32),
door Sudarshan
Mathias Lehner (p. 40),
door Just Justa
Ipek Sur (p. 44),
door Martijn Adema
Nicoleta Mitut (p. 52),
door Ronald Hissink
Ton Wagemans (p. 56),
door Eddo Hartman
Aysel Kaya (p. 60),
door Fred Ernst
Sarkis (p. 64),
door Noortje Schmit
Nur Ger (p. 68),
door Cihan Kirman
Cees de Graaff (p. 72),
door Maarten van Haaff
Fidan Ekiz (p. 76),
door Frank Ruiten

December 2012

Dit is een uitgave van Projectteam
NLTR400 i.s.m. Turkije Instituut
en SICA Dutch Centre for
International Cultural Activities